

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
JURIDISKĀ FAKULTĀTE
KRIMINĀLTIESISKO ZINĀTŅU KATEDRA

**NEPILNGADĪGAIS CIETUŠAIS UN VIŅA PĀRSTĀVIS
KRIMINĀLPROCESĀ**

BAKALaura DARBS

Autore: **Karīna Dementjeva**

Studenta apliecības Nr.: kd09044

Darba vadītājs: Docente Elita Nīmande

Rīga 2014

SATURS

SATURS.....	2
ANOTĀCIJA.....	3
IEVADS	4
1. NEPILNGADĪGĀ CIETUŠĀ UN VIŅA PĀRSTĀVJA KRIMINALPROCESUĀLĀ REGULĒJUMA ATTĪSTĪBA	6
2. NEPILNGADĪGĀ CIETUŠĀ UN VIŅA PĀRSTĀVJA JĒDZIENS.....	12
2.1 Nepilngadīgais cietušais kriminālprocesā.....	12
2.2. Nepilngadīgā cietušā pārstāvis kriminālprocesā.....	22
3. NEPILNGADĪGĀ CIETUŠĀ UN VIŅA PĀRSTĀVJA TIESĪBAS UN PIENĀKUMI KRIMINĀLPROCESĀ	26
3.1. Nepilngadīgā cietušā un viņa pārstāvja tiesības.....	26
3.2. Nepilngadīgā cietušā un viņa pārstāvja pienākumi un atbildība.....	34
4. NEPILNGADĪGĀ CIETUŠĀ UN VIŅA PĀRSTĀVJA LOMA KRIMINĀLPROCESUĀLAJĀS IZMEKLĒŠANAS DARBĪBĀS.	37
4.1. Nepilngadīgais cietušais un viņa pārstāvis izmeklēšanas darbībās ar pratināšanas elementiem.....	38
4.2. Nepilngadīgais cietušais un viņa pārstāvis citās kriminālprocesuālajās izmeklēšanas darbībās.	45
KOPSAVILKUMS.....	49
IZMANTOTĀS LITERATŪRAS UN JURIDISKO AKTU SARAKSTS.....	51
PIELIKUMS.....	55

ANOTĀCIJA

Nepilngadīgais, kurš cietis no noziedzīga nodarījuma un kurš atzīts par cietušo kriminālprocesuālajā izpratnē, iegūst kriminālprocesa dalībnieka statusu un līdz ar to arī visas ar to saistītas tiesības un pienākumus, kas bieži nav atbilstoši nepilngadīgā garīgas un fiziskas attīstības līmenim.

Bakalaura darba mērķis ir izpētīt nepilngadīgā cietušā un viņa pārstāvja statusu Latvijas kriminālprocesa tiesībās. Šī mērķa sasniegšanai tika padziļināti pētīts nepilngadīgā cietušā un viņa pārstāvja jēdziens, tiesības un pienākumi kā arī loma atsevišķās kriminālprocesa darbībās.

Pētījuma gaitā tika konstatētas vairākas problēmas attiecībā uz nepilngadīgā cietušā un viņa pārstāvja regulējumu Latvijas kriminālprocesa tiesībās. Tā rezultātā autore sniedz secinājumus un priekšlikumus Latvijā esošā regulējumā uzlabošanai.

Atslēgas vārdi: nepilngadīgais, cietušais, bērns, likumiskais pārstāvis.

ANNOTATION

A minor, who has suffered from the crime and who is identified as the victim within the meaning of the criminal procedure, acquires the status of a participant of the criminal procedure and, hence, all the related rights and obligations, which are often not appropriate for the mental and physical level of development of the minor.

The Bachelor's thesis aims to study the status of the minor victim and his representative within the rights of the Latvian criminal procedure. For attaining this aim, an in-depth study has been carried out on the concept, the rights and obligations of the minor victim, his representative and their role in individual activities of the criminal procedure.

In the course of the study, a number of issues have been identified with respect to regulation of the minor victim and his representative in the rights of the Latvian criminal procedure. As a result, the author provides conclusions and proposals for improving the regulation existing in Latvia.

Key words: minor, victim, child, legal representative.

IEVADS

Nepilngadīgais cietušais ir kriminālprocesa dalībnieks, kuram ir nepieciešama vislielākā kriminālprocesuālā aizsardzība tādēļ, ka tas nevar pats pienācīgi par sevi parūpēties un aizstāvēt savas tiesības. Katru gadu Latvijā un pasaulē no noziedzīgā nodarījuma kaitīguma cieš nepilngadīgas personas, kuras vēlāk tiek iesaistītas kriminālprocesuālajās darbībās. Tāpēc autores izvēlētais temats ir aktuāls. Par izvēlēto temata nozīmīgumu liecina arī tas, ka nepilngadīgais cietušais savu fizisku un garīgu īpatnību dēļ, pienācīgi neizprot kriminālprocesuālās darbības, to nozīmi un mērķi viņam palīdzēt, tāpēc likumdevējam ir uzlikta īpaša atbildība parūpēties par šo, vismazāk aizsargāto iedzīvotāju daļu, nosakot taisnīgu un labi pārdomātu kriminālprocesu.

Nepilngadīgais cietušais kriminālprocesā piedalās kopā ar savu likumisko pārstāvi, kuram pieder visas tā tiesības, izņemot tiesības sniegt liecības un izteikt savu viedokli. Viens no problēmjautājumiem, kas rodas sakarā ar šo tematu, ir kā viedoklis būs vērā ņemams, ja nepilngadīgā cietušā un tā likumiskā pārstāvja viedokļi atšķiries, īpaši situācijā, kad cietušais ir sasniedzis 15 gadu vecumu un izmanto savas tiesības kopā ar likumisko pārstāvi.

Kā vēl viens problēmjautājums sakarā ar autores izvēlēto tematu ir Kriminālprocesa likumā Latvijā paredzēto procesuālo darbību ietekme uz nepilngadīgā cietušā garīgu attīstību, kas atšķirībā no citām pasaules valstīm nav pienācīgi pārdomātas.

Bakalaura darbs sastāv no četrām nodaļām. Pirmā nodaļa ir veltīta nepilngadīgā cietušā un tā pārstāvja kriminālprocesuālajai attīstībai. Otrā nodaļā ir izklāstīts nepilngadīgā cietušā un viņa pārstāvja jēdziens un statistisks apskats. Trešajā nodaļā tiek apskatītas nepilngadīgā cietušā un viņa pārstāvja tiesības un pienākumi kriminālprocesā. Savukārt noslēguma nodaļa veltīta nepilngadīgā cietušā un viņa pārstāvja īpatnībām izmeklēšanas darbībās.

Darba tapšanas laikā autore pētījusi literatūru latviešu, krievu un angļu valodās. Izmantoti dažādu autoru darbi, īpaši atsaucoties uz Meikališas Ā. un Stradas – Rozenbergas K. darbiem. Tā kā Kriminālprocesa likums Latvijā strauji attīstās un nepārtraukti mainās tajā iekļautais regulējums, īpaši daudz tiek pētīti gan Latvijas, gan ārvalstu normatīvie akti un zinātniskie pētījumi.

Bakalaura darba galvenais mērķis ir izpētīt nepilngadīgā cietušā un viņa pārstāvja kriminālprocesuālo regulējumu Latvijā. Mērķa sasniegšanai veicami šādi uzdevumi: 1) izpētīt nepilngadīgā cietušā un viņa pārstāvja kriminālprocesuālā regulējuma attīstību; 2) izpētīt nepilngadīgā cietušā un viņa pārstāvja jēdzienu, tiesības un pienākumus, kā arī salīdzināt tos

ar ārvalstu regulējumu; 3) izpētīt un salīdzināt īpatnības kriminālprocesuālajās izmeklēšanas darbībās attiecībā uz nepilngadīgo cietušo un viņa pārstāvi Latvijā un ārvalstīs. Darbā tiek izmantotas tādas pētnieciskās metodes kā salīdzinošā un vēsturiskā.

1. NEPILNGADĪGĀ CIETUŠĀ UN VIŅA PĀRSTĀVJA KRIMINALPROCESUĀLĀ REGULĒJUMA ATTĪSTĪBA

Kriminālprocesuālās darbības pamatuzdevums ir noziedzīgu nodarījumu apkarošana ar tiesiskiem līdzekļiem un šai darbībai ir jāsaista ar tiesību normām. Šādas normas ietilpst kriminālprocesuālos likumos.¹

Latvijā periodā no 1920. līdz 1940. gadam tiesu iekārtu noteica pēc bijušās cariskās Krievijas 1864.gada likuma, kuru pārtulkoja un izdeva latviešu valodā 1924.gadā pēc cara likuma 1914.gada izdevuma. Latvijā līdz 1940.gadam ar dažiem grozījumiem tika piemēroti vecie Krievijas Kriminālprocesa likumi, uz ko norāda arī 1926.gada izdevuma Latvijas Kriminālprocesa likums.²

1926.gadā Saeimas kodifikācijas nodaļa izdeva Kriminālprocesa likumu, kas ietvēra visus uz viņa saturu attiecīgos likumus un Ministru Kabineta noteikumus, kas izsludināti līdz 1926.gada 15.oktobrim.³ Šajā Kriminālprocesa likumā tika saglabātas norādes uz tā pirmavotu – cariskās Krievijas 1864.gada kriminālprocesa likumu attiecīgajiem pantiem.⁴

1926.gada Kriminālprocesa likumā netiek definēts jēdziens „cetušais”, bet tas tiek pieminēts konkrētajos pantos. Bez tam, likumā ir norādes uz nepilngadīgo cietušo, kas, izsecinot no teksta, ir persona, kas cietusi no noziedzīga nodarījuma un kura nav sasniegusi 17 gadu vecumu. 1926.gada Kriminālprocesa likumā nepilngadīgā cietušā pārstāvis mūsdienā izpratnē tika devēts par likumisku priekšstāvi. Izsecinot no likuma teksta, par nepilngadīgā cietušā priekšstāvi varēja būt tā vecāki, aizbildņi vai jebkura persona, kuras gādībā atrodas nepilngadīgais.

Turpmāka Kriminālprocesa likuma attīstība bija saistīta ar cariskās Krievijas 1864.gada Kriminālprocesa likuma grozījumiem un papildinājumiem.

Saskaņā ar 1936.gada PSRS Konstitūciju Kriminālprocesa likumu pieņemšana ietilpa Vissavienības kompetencē. Tikai 1957.gada 11.februārī PSRS Augstākā Padome pieņēma Likumu par tiesu iekārtas, kriminālās, civīlās un procesuālās likumdošanas nodošanu savienoto republiku kompetencē. Uz šā likuma pamata arī Latvijas PSR stājās pie kriminālprocesa kodeksa projekta sagatavošanas.⁵

¹ Liede A. Latvijas PSR kriminālprocess. Rīga: ZVAIGZNE, 1980, 32.lpp.

² Meikališa. Ā. Kriminālprocesa tiesības. Vispārīgā daļa. Rīga: RaKa, 2000, 102. -103.lpp.

³ Kriminālprocesa likums. LR likums. Saeimas kodifikācijas nodaļa. 1926.

⁴ Liede A. Latvijas PSR kriminālprocess. Rīga: ZVAIGZNE, 1980, 38.lpp.

⁵ Turpat, 40.lpp.

1961.gada 6.janvārī Augstākā Padome apstiprināja Latvijas PSR kriminālprocesa kodeksu (turpmāk LPSR KPK). LPSR KPK ir mūsdienu Kriminālprocesa likuma (turpmāk KPL) pamats. Arī LPSR KPK tika iekļautas tiesību normas, kuras regulēja nepilngadīgā cietušā institūtu. LPSR KPK cietušā regulējums stipri atšķirās no tā, kāds tas ir mūsdienu Kriminālprocesa likumā. Tā, piemēram, LPSR KPK paredzēja, ka par cietušo var būt tikai fiziska persona, savukārt mūsdienu Kriminālprocesa likums paredz, ka par cietušo var būt gan fiziska, gan juridiska persona.⁶ Tāpat LPSR KPK paredzēja, ka, lai persona tiktu atzīta par cietušo, bija nepieciešams tikai procesa virzītāja lēmums un pašas personas griba nebija jāņem vērā, kas ir pretēji mūsdienu Kriminālprocesa likumam, kas par vienu no svarīgākajiem faktoriem, lai pasesonu atzītu par cietušo kriminālprocesā, paredz personas gribu. Bez šim, iepriekš pieminētajām atšķirībām, LPSR KPK vēl bija daudzas citas īpatnības, kas mūsdienu Kriminālprocesa likumā vairs nav.⁷

2005.gada 1.oktobrī stājās spēkā Kriminālprocesa likums. Ar Kriminālprocesa likuma stāšanās spēkā Latvijas PSR Kriminālprocesa kodekss, kurš darbojās no 1961.gada 6.janvāra, zaudēja savu spēku.

No Kriminālprocesa likuma spēkā stāšanās dienas līdz 2014.gada 1.janvārim tajā ir notikuši daudzi grozījumi, kas attiecas uz nepilngadīgo cietušo kā kriminālprocesa dalībnieku. Pirmie Kriminālprocesa likuma grozījumi, kas skāra normas, kas regulē nepilngadīgā cietušā procesuālo regulējumu ir grozījumi, kuri stājās spēkā 2005.gada 01.oktobrī. Ar šiem grozījumiem tika mainīta KPL 104.panta redakcija.

Kā vieni no kriminālprocesa likuma grozījumiem, kas attiecas uz nepilngadīgo cietušo ir 2009.gada 12.marta grozījumi, kas stājās spēkā 2009.gada 1.jūlijā un kuri ir spēkā arī šobrīd. Šo grozījumu būtība ir tajā, ka pēc šī brīža Kriminālprocesa likuma redakcijas, ja persona ir mirusi, tad tās vietā par cietušo var būt pārdzīvojušais laulātais, kāds no mirušā augšupejošiem vai lejupejošiem radniekiem, adoptētājs, pirmās pakāpes sānu līnijas radnieks. Savukārt pirms šiem grozījumiem bija svarīgs moments, ka persona ir mirusi noziedzīga nodarījuma rezultātā un tikai tad tās vietā kriminālprocesā par cietušo varēja būt pārdzīvojušais laulātais, kāds no mirušā augšupejošiem vai lejupejošiem radniekiem, adoptētājs, pirmās pakāpes sānu līnijas radnieks.

Autoresprāt šie grozījumi ir ļoti svarīgi, jo tādā veidā tiek aizstāvēta persona, kura cietusi no noziedzīga nodarījuma, neskatoties uz turpmākajiem apstākļiem. Jo, tomēr, var rasties arī tāda situācija, ka kriminālprocesa gaitā persona mirst no kādas citas kaites, kas nav

⁶ Latvijas Kriminālprocesa kodekss. Pieejams: <http://www.likumi.lv> [aplūkots 2014.gada 20.martā]

⁷ Liede.A. Latvijas PSR kriminālprocess. Rīga: ZVAIGZNE, 1980, 107.-110.lpp.

saistīta ar noziedzīgo nodarījumu, tādā gadījumā, pēc vēsturiskās likuma redakcijas, cietušā tiesības netiktu aizsargātas, bet pēc šī brīža Kriminālprocesa likuma redakcijas, cietušās personas tiesības tiks aizsargātas jebkurā gadījumā.

Šie paši likuma grozījumi, kuri stājās spēkā 2009.gada 1.jūlijā paredzēja arī izmaiņas KPL 97.panta 3.daļā, nosakot, ka vienu no cietušā vispārīgajām tiesībām – tiesības neliecināt pret sevi un saviem tuviniekiem.

Pēc autores domām KPL 97.panta 3.daļas grozījumi ir būtiski tāpēc, ka tie padara saprotamākas cietušā tiesības, jo, pirms šo grozījumu spēkā stāšanās, cietušā tiesības neliecināt pret sevi un saviem tuviniekiem bija iekļautas tikai 98.pantā, kurš regulē cietušā tiesības pirmstiesas kriminālprocesā, no kā varēja saprast, ka šādas tiesības cietušajam ir tikai pirmstiesas procesā, kas nebūtu pareizi. No tā izriet, ka 2009.gada 1.jūlija grozījumi noprecizēja, ka cietušā tiesības neliecināt pret sevi un saviem tuviniekiem attiecas uz jebkuru kriminālprocesa posmu.

Kopumā grozījumi, kuri stājās spēkā 2009.gada 1.jūlijā, paredz visvairāk izmaiņu KPL tiesību normās, kuras attiecas uz cietušā regulējumu, salīdzinot ar citiem KPL grozījumiem no KPL spēkā stāšanās dienas līdz šai dienai.

Pēc neilga laika jeb 2010.gada 4.februārī stājās spēkā Kriminālprocesa likuma grozījumi, kas papildināja 96.pantu ar 5.daļu, kas paredz, ka, ja cietušais miris pēc tiesas izmeklēšanas uzsākšanas pirmās instances tiesā vai laikā, kad lieta tiek izskatīta apelācijas instances tiesā, un tiesai ir pieteikts šā iepriekš minētās personas lūgums, tiesa var atzīt šo personu par cietušo. Tiesas lēmumu ieraksta protokolā, un tas nav pārsūdzams. Šādā gadījumā iztiesāšanu nesāk no jauna, bet cietušajam pēc viņa pieteikuma ir tiesības iepazīties ar krimināllietas materiāliem un tiesas sēdes protokolu.

Kopā no 2005.gada 1.oktobra, kad stājās spēkā Kriminālprocesa likums, līdz šodienai ir bijuši 22 Kriminālprocesa likuma grozījumi, no tiem tikai daži, kuri arī ir iepriekš pieminēti, attiecās uz nepilngadīgā cietušā un viņa pārstāvja normatīvo regulējumu.

Bez Kriminālprocesa likuma Latvijā ir vēl daudz citu normatīvo aktu, kas regulē nepilngadīgā cietušā un viņa pārstāvja normatīvo regulējumu. Mūsdienās par nepilngadīgo tiesību aizsardzību tiek domāts aizvien vairāk. Latvijā notiek aizvien vairāki bērnu tiesību aizsardzības jomas normatīvo regulējumu ietekmējoši procesi. Viens svarīgs moments ir tas, ka Latvijas Republika pēc neatkarības atgūšanas ir pievienojusies Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijai par bērna tiesībām (pieņemta 1989.gadā) un diviem tās papildu protokoliem - Par tirdzniecību ar bērniem, bērna prostitūciju un bērna pornogrāfiju (pieņemts 2000.gadā) un Par bērnu iesaistīšanu bruņotos konfliktos (pieņemts 2000.gadā).

Latvijas Republikas Saeima 1998.gada 8.jūlijā pieņēma Bērnu tiesību aizsardzības likumu, kurā uzskaitītas bērna tiesības un pienākumi, noteikti bērnu tiesību aizsardzības pamatprincipi, vecāku pienākumi pret bērnu, bērnu likumpārkāpumu profilakses kārtība, atbildīgās institūcijas un to kompetence un citi jautājumi.

Ļoti svarīgs notikums bērnu tiesību aizsardzības jomā ir tas, ka Latvija 2013.gada 7.martā ir parakstījusi Eiropas Padomes Konvenciju par bērnu aizsardzību pret seksuālu izmantošanu un seksuālu vardarbību jeb Lanzarotes konvenciju (turpmāk – Konvencija). Latvija kopā ar Čehiju bija palikusi viena no 2 pēdējām valstīm starp 47 Eiropas Padomes dalībvalstīm, kas kopš 2007.gada parakstīšanai atvērto Konvenciju vēl nebija parakstījusi.

Latvijas Republikas tieslietu ministrs pēc Konvencijas parakstīšanas pauda, ka „ir pārliecināts, ka ir jāpieliek visas pūles, lai padarītu efektīvāku to noziedzīgo nodarījumu apkarošanu, kuri ir vērsti pret vienu no sabiedrības vismazāk aizsargātajām grupām un uzskata, ka Konvencijas prasību ieviešana būs nozīmīgs solis nacionālā tiesiskā regulējuma pilnveidošanā. Konvencija paredz visaptverošu ietvaru, kas ir atzīts par augstāku Eiropas līmeņa tiesisko standartu cīņā ar bērnu seksuālo izmantošanu, starptautiskās sadarbības noteikumus un uzraudzības mehānismus.”⁸

Saskaņā ar Konvencijas noteikumiem dalībvalstis apņemas par kriminālsodāmiem atzīt jaunus seksuālās vardarbības un seksuālās izmantošanas veidus, ko veic ar interneta tehnoloģiju palīdzību, tā ietverot, piemēram, pornogrāfiskas darbības tiešsaistē vai apzinātu piekļuvi bērnu pornogrāfijai, kā arī izstrādāt un realizēt programmas upuru un upuru ģimeņu atbalstam, tostarp nodrošināt upuru īpašu aizsardzību izmeklēšanas un iztiesāšanas laikā. Konvencija arī paredz dažādu preventīvu pasākumu ieviešanu.

Latvijā spēkā esošais normatīvais regulējums tiek pilnveidots atbilstoši Konvencijas normām, tādējādi Tieslietu ministrija pamato, ka šobrīd bija iespējams Konvenciju parakstīt un jau pārskatāmā nākotnē to ratificēt.

Konvencija paredz prasības, kuru īstenošanas iespējas Latvijā ir saistītas ar reformām Latvijas tiesību sistēmā, piemēram, nodrošināt preventīvus pasākumus, kas ir cieši saistīti ar personisko tiesību pagaidu aizsardzības līdzekļu un preventīvo piespiedu līdzekļu ieviešanu Latvijā. Šis jautājums tiek risināts ar grozījumiem Civilprocesa likumā, kas paredz personisko tiesību pagaidu aizsardzības līdzekļu ieviešanu Latvijā, kā arī politikas plānošanas dokumentu

⁸ Ādamsons L. Tieslietu ministrs šodien parakstīs Lanzarotes konvenciju, 07.03.2013., Pieejams: <http://www.tm.gov.lv/lv/aktualitates/tm-informacija-presei/tieslietu-ministrs-sodien-parakstis-lanzarotes-konvenciju> [aplūkots 2014.gada 15.aprīlī]

– Preventīvo piespiedu līdzekļu koncepciju, kurā piedāvāti risinājumi preventīvo piespiedu līdzekļu sistēmas izveidei, kas ir iesniegti izskatīšanai Ministru kabinetā.

Konvencija tika atvērta parakstīšanai 2007.gada 25.oktobrī un stājās spēkā 2010.gada 1.jūlijā, līdz 2013.gada 1.jūnijam to parakstījušas 46 Eiropas Padomes dalībvalstis un 26 no tām Konvenciju ir ratificējušas.⁹

Vēl viens svarīgs dokuments ir Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva Nr.2012/29/ES, ar ko nosaka noziegumos cietušo tiesību, atbalsta un aizsardzības minimālos standartus.¹⁰ Direktīvas 2012/29/ES mērķis, pirmkārt, ir panākt, lai noziegumos cietušie saņemtu atbilstīgu informāciju, atbalstu un aizsardzību un varētu piedalīties kriminālprocesā. Dalībvalstīm ir jāpanāk, lai cietušie tiktu atzīti un lai visu veidu saskarsmē ar cietušo jebkura kompetentā iestāde, kas rīkojas saistībā ar kriminālprocesu, izturētos pret viņiem profesionāli, ar cieņu, iejūtīgi un bez diskriminācijas. Otrkārt, piemērojot šo direktīvu gadījumos, kad cietušais ir bērns, dalībvalstīm jānodrošina, lai, ņemot vērā tā vecumu, brieduma pakāpi, uzskatus, vajadzības un bažas, primāras būtu bērna intereses un tās vērtētu ar individuālu pieeju. Bērns un persona, kam ir vecāku atbildība, vai cits viņa juridiskais pārstāvis, ir jāinformē par visiem pasākumiem vai tiesībām, kuros īpaša uzmanība pievērsta tieši bērnam.¹¹

Bez iepriekš pieminētajiem tiesību aktiem ir svarīgi pieminēt Krimināllikumu, kas paredz sodus par nepilngadīgajam cietušajam nodarīto kaitējumu. Laika gaitā, Krimināllikumā ir bijuši daudzi grozījumi, kuri attiecas uz sodiem, kas paredzēti par noziegumiem pret nepilngadīgām personām.

2014.gada 28.martā stājās spēkā Ministru kabineta noteikumi Nr. 157 „Nepilngadīgo personu atbalsta informācijas sistēmas noteikumi”, kas ir svarīgs solis Latvijas likumdošanā.¹² Šie noteikumi paredz darbu ar jaunu vienotu datu bāzi, kurā dažādas atbildīgās iestādes varēs sniegt ziņas par nepilngadīgajiem, kuri cieš no noziegumiem vai atrodas nelabvēlīgā ģimenē, kuri cieš no vardarbības u.c. Tāpat šajā sistēmā tiks iekļautas ziņas par nepilngadīgajiem, kuri paši pastrādā noziedzīgu nodarījumu. Ar šīs sistēmas palīdzību, atbildīgās iestādes varēs

⁹ Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse. Pieejams: <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=2011&CM=1&DF=&CL=ENG> [aplūkots 2014.gada 20.aprīlī]

¹⁰ Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva Nr.2012/29/ES. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2012:315:0057:0073:LV:PDF> [aplūkots 2014.gada 20.aprīlī]

¹¹ Luksa M. Atbalsta sistēma noziegumos cietušajiem – vajadzīga un obligāta. Pieejams: <http://www.lvportals.lv/print.php?id=253944> [aplūkots 2014.gada 20.aprīlī]

¹² Ministru Kabineta 2014.gada 25.marta noteikumi Nr. 157 „Nepilngadīgo personu atbalsta informācijas sistēmas noteikumi” Pieejams: <http://www.likumi.lv> [aplūkots 2014.gada 17.aprīlī]

nekavējoties atbilstoši rīkoties, jo varēs pārbaudīt nepieciešamo informāciju un nebūs nepieciešams tērēt laiku, lai uzzinātu konkrētu informāciju. Sistēmas izveides mērķis ir nodrošināt efektīvu informācijas apstrādi par riska grupas nepilngadīgām personām.¹³

Bez normatīvajiem aktiem Latvijā ir paredzēti un arī šobrīd tiek īstenoti vairāki rīcības plāni, projekti, preventīvie pasākumi bērnu aizsardzībai no noziedzīgiem nodarījumiem, tādā veidā vēloties panākt aiz vien mazāku nepilngadīgo cietušo skaitu kriminālprocesā. Šādi pasākumi ir, piemēram, „Rīcības plāns nepilngadīgo aizsardzībai no noziedzīgiem nodarījumiem pret tikumību un dzimumneaizskaramību 2010. – 2013.gadam”, kas paredz pasākumus, lai pasargātu bērnus no noziedzīgiem nodarījumiem pret tikumību un dzimumneaizskaramību.¹⁴ Kā vēl vienu aktivitāti var minēt projektu „Bērnu noziedzības novēršanas un bērnu aizsardzības pret noziedzīgu nodarījumu pamatnostādņu 2013.–2019.gadam”, kura ietvaros paredzētas ārpusģimenes aprūpes institūciju un internātskolu speciālistu apmācības par seksuālās vardarbības identificēšanu un novēršanu.¹⁵

No iepriekš minētā izriet, ka Latvijā aizvien vairāk tiek domāts par nepilngadīgas personas aizsardzību pret noziedzīgiem nodarījumiem ar mērķi pēc iespējas samazināt nepilngadīgo cietušo skaitu kriminālprocesā. Uz to norāda likumu grozījumi un papildinājumi, kā arī tas, ka Latvija iesaistās aizvien vairākos pasākumos, kuru mērķis ir samazināt nepilngadīgo cietušo skaitu. Pēc nākamajā nodaļā atspoguļotajiem statistikas datiem ir redzams, ka visas šīs aktivitātes ir ar konkrētu rezultātu, proti, noziedzīgajos nodarījumos cietušo nepilngadīgo personu paliek mazāk. No kā izriet, ka ir jāturpina veikt dažāda veida aktivitātes, lai samazinātu nepilngadīgo cietušo skaitu līdz minimumam.

¹³ Luksa M. Bērns krīzes situācijā un informācijas sistēma turpmākam viņa atbalstam. Pieejams: <http://www.lvportals.lv> [aplūkots 2014.gada 17.martā]

¹⁴Rīcības plāns nepilngadīgo aizsardzībai no noziedzīgiem nodarījumiem pret tikumību un dzimumneaizskaramību 2010. – 2013.gadam. Pieejams: <http://polsis.mk.gov.lv/view.do?id=3126> [aplūkots 2014.gada 20.aprīlī]

¹⁵ Latvijas Republikas Labklājības Ministrija.Pārskats par bērnu stāvokli Latvijā 2011.gadā. Pieejams: www.mk.gov.lv/doc/2005/LMZino_050213_berni.2680.doc [aplūkots 2014.gada 20.aprīlī]

2. NEPILNGADĪGĀ CEITUŠĀ UN VIŅA PĀRSTĀVJA JĒDZIENS

2.1 Nepilngadīgais cietušais kriminālprocesā

Mūsdienu krimināltiesībās par vienu no svarīgajām juridiskajām kategorijām tiek atzīts noziedzīga nodarījuma jēdziens. Noziedzīga nodarījuma definīcija skaidri ir noteikta Krimināllikumā: „Par noziedzīgu nodarījumu atzīstams ar nodomu (tīši) vai aiz neuzmanības izdarīts kaitīgs nodarījums (darbība vai bezdarbība), kurš paredzēts šajā likumā un par kura izdarīšanu draud kriminālsods”.¹⁶ Noziedzīgā nodarījumā visbiežāk ir iesaistītas vismaz divas puses, no kurām viena ir noziedzīga nodarījuma izdarītājs un otra ir cietušais. Noziedzīga nodarījuma rezultātā cietušanai personai tiek nodarīts kaitējums, kas rada cietušajam negatīvas emocijas, sāpes un vēlmi sodīt vainīgo. Tādēļ ir nepieciešams kriminālprocess, lai tiesiski un taisnīgi tiktu atrisināts noziedzīga nodarījuma gadījums, lai tiktu aizstāvētas cietušās personas aizkartās tiesības un tiktu sodīts pāridarītājs, kā arī, lai nodrošinātu sabiedrības drošību un nepieļautu noziedzīgu nodarījumu izplatību.

Noziedzīgais nodarījums ir parādība, no kuras neviens nav pasargāts, no tā kaitīguma var ciest visu vecumu un dzimumu personas. Latvijā kopumā ir aptuveni 2,2 miljoni iedzīvotāju, no kuriem aptuveni 400 tūkstoši ir bērni vecumā no 0 līdz 18 gadiem un arī tie ir pakļauti noziedzīga nodarījuma draudiem. Par nepilngadīgo cietušo kriminālprocesā var tikt atzīta nepilngadīga persona, kura cietusi no noziedzīga nodarījuma un kura ar speciālu lēmumu tiek atzīta par cietušo kriminālprocesā.

Nepilngadīga persona ir tāda, kura nav sasniegusi astoņpadsmit gadu vecumu. Izņēmuma gadījumos un sevišķi svarīgu iemeslu dēļ, kad nepilngadīgā aizbildņi un tuvākie radnieki apliecina, ka viņš uzvedas nevainojami un spēj patstāvīgi aizsargāt un aizstāvēt savas tiesības un izpildīt pienākumus, to var izsludināt par pilngadīgu arī pirms astoņpadsmit gadu sasniešanas, bet ne agrāk, kamēr viņš sasniedzis pilnus sešpadsmit gadus.¹⁷

Kriminālprocesa likumā noteikts, ka „Cietušais kriminālprocesā var būt fiziskā vai juridiskā persona, kurai ar noziedzīgu nodarījumu radīts kaitējums, proti, morāls aizskārums, fiziskas ciešanas vai mantisks zaudējums”. Bez tam, lai persona tiktu atzīta par cietušo kriminālprocesā, ir nepieciešama tās piekrišana vai, ja persona nepilngadīga, tad nepilngadīgā

¹⁶ Krimināllikums: LR likums. Pieejams: <http://www.likumi.lv> [aplūkots 2014.gada 21.martā]

¹⁷ Meikališa Ā., Strada K. Kriminālprocesuālo terminu skaidrojošā vārdnīca. Rīgā: RaKa, 2000, 161.lpp.

pārstāvja piekrišana, kā arī ir nepieciešams atbildīgās amatpersonas lēmums par personas atzīšanu par cietušo kriminālprocesā.¹⁸

Saskaņā Smirnova V. un Kaļinovska B. domām, cietušais ir fiziska vai juridiska persona, kuru par cietušo atzīst atbildīga amatpersona, pastāvot apstākļiem, ka šai personai nodarītais kaitējums ir saistīts ar darbībām, kuru dēļ uzsākts konkrētais kriminālprocess.¹⁹

Jēdziens „cietušais” ne teorijā, ne praksē, ne arī KPL netiek lietots vienveidīgi un var tikt saprasts divējādi:

- faktiski noziedzīgā nodarījumā cietusi persona, kurai ar noziedzīgu nodarījumu nodarīts kaitējums;
- cietušais procesuālajā nozīmē – kriminālprocesa dalībnieks ar kriminālprocesuāli reglamentētu statusu.²⁰

Tāpēc jāpiekrīt Stradas – Rozenbergas K. teiktajam: „Tā kā KPL vārds „cietušais” ne vienmēr tiek lietots vienā nozīmē, ikreiz, kad jāizprot vārda „cietušais” saturs konkrētā normā, ir jāapzina šīs normas jēga un mērķis”.

Krimināllikumā daudzos gadījumu pamatsastāvos vai noziedzīgi nodarījumu sastāvos ir ietverta pazīme, ka cietušais ir nepilngadīgs vai mazgadīgs. Ne KPL, ne KL nav izskaidrots jēdziens „nepilngadīgais”, tikai KL 7.nodaļā „Nepilngadīgo kriminālatbildības īpatnības” ietvertajā 64.pantā „Nepilngadīgo atbildība” noteikts, ka šis KL nodaļas nosacījums attiecas „uz personām, kas līdz noziedzīgā nodarījuma izdarīšanai nav sasniegušas astoņpadsmit gadu vecumu”. Tas gan neattiecas uz nepilngadīgajiem cietušajiem, līdz ar to jēdziens „nepilngadīgais” nav definēts.²¹ Ņemot vērā to, ka KL ir paredzēta īpaša noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija, ja cietušais ir nepilngadīga persona, tad būtu svarīgi skaidri noteikt nepilngadīgā jēdzienu. Tas pats attiecas arī uz kriminālprocesu, arī KPL ir paredzēts speciālas normas, kas attiecas uz nepilngadīgām personām, ne tikai uz nepilngadīgajiem cietušajiem, bet jēdziens „nepilngadīgais” nav definēts, kas var rādīt problēmas, jo nav jau noteikts, ka visa sabiedrība vienādi izprot jēdzienu „nepilngadīgais”.

Tas, ka nepilngadīgā jēdziens nav noteikts, rada problēmas gan krimināltiesiskajā, gan kriminālprocesuālajā jomā. Strada – Rozenberga K. savā rakstā norāda uz divu veidu risinājumiem, kā šo jautājumu atrisināt:

¹⁸ Kriminālprocesa likuma: LR likums. Pieejams: <http://www.likumi.lv> [aplūkots 2014.gada 21.martā]

¹⁹ Смирнов В.А., Калиновский Б.К. Уголовный процесс. Питер, 2004, с 28.

²⁰ Strada-Rozenberga K. Cietušais un tā tiesības kriminālprocesā. Grām.: Kriminālprocess. Raksti. 2005-2010. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2010, 353.lpp.

²¹ Strada-Rozenberga K. Nepilngadīgā, kuram ar noziedzīgu nodarījumu nodarīts kaitējums, statuss kriminālprocesā. Grām.: Kriminālprocess. Raksti. 2005-2010. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2010, 372.lpp

- ietvert konkrētu norādi KPL vispārīgajā daļā, ko saprast ar „nepilngadīgais” Kriminālprocesa likuma izpratnē;
- konkrētās normās norādīt konkrētu tās personas vecumu, uz kuru šī norma attiecas.²²

Sabiedrībā retāk tiek lietots jēdziens „nepilngadīgais”, bet biežāk var dzirdēt jēdzienu „bērns”. Bērnu tiesības regulē vairāki normatīvie akti, kā arī uzrauga vairākas valsts organizācijas. Saskaņā ar Bērnu tiesību aizsardzības likumu „bērns ir persona, kas nav sasniegusi 18 gadu vecumu, izņemot tās personas, kuras saskaņā ar likumu izsludinātas par pilngadīgām vai stājušās laulībā pirms 18 gadu vecuma sasniegšanas”.²³ Kā redzams jēdziens „bērns” tiek izskaidrots tāpat kā jēdziens „nepilngadīgais”, no kā izriet, ka šie abi jēdzieni ir ekvivalenti.

Persona var tikt atzīta par cietušo, ja ir šādi priekšnoteikumi:

- personai nodarīts morāls aizskārums, fiziskas ciešanas vai materiāls zaudējums;
- morāls aizskārums personai nav nodarīts kā noteiktas sabiedrības grupas pārstāvim;
- persona ir izteikusi vēlmi vai piekrišanu būt par cietušo kriminālprocesā;
- persona par cietušo ir atzīta ar īpašu procesa virzītāja lēmumu.²⁴

Visi šie priekšnoteikumi ir svarīgi, lai pariezi noteiktu cietušā statusu kriminālprocesā, tāpēc ir svarīgi saprast katru no tiem.

Kā pirmais priekšnoteikums personas atzīšanai par cietušo ir minēts personai nodarīts morāls aizskārums, fiziskas ciešanas vai materiāls zaudējums. Iepriekš minētais ir personai ar noziedzīgu nodarījumu nodarīta kaitējuma veidi. Ir būtiski tos nošķirt, jo no tā ir atkarīgs noziedzīgā nodarījuma izdarītājam paredzētais sods, pierādījumu veidi, u.c.

Pēc Meikališas Ā. domām, mantisks kaitējums kriminālprocesuālā nozīmē saprotams kā ar noziedzīgu nodarījumu nodarīts jebkāds mantas samazinājums, zudums vai bojājums, kas novērtējams naudas izteiksmē.²⁵

Kriminālprocesā jēdziens „morāls kaitējums” ietver fiziskās un tikumiskās ciešanas, kuras jāizcieš cietušajam, kas normāli reaģē attiecībā uz noziedzīgu nodarījumu, kurš vērsts

²² Strada-Rozenberga K. Nepilngadīgā, kuram ar noziedzīgu nodarījumu nodarīts kaitējums, statuss kriminālprocesā. Grām.: Kriminālprocess. Raksti. 2005-2010. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2010, 374.lpp

²³ Bērnu tiesību aizsardzības likums: LR likums. Pieejams: <http://www.likumi.lv> [aplūkots 2014.gada 25.martā]

²⁴ Strada-Rozenberga K. Cietušais un tā tiesības kriminālprocesā. Grām.: Kriminālprocess. Raksti. 2005-2010. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2010, 353.lpp.

²⁵ Meikališa Ā. Kriminālprocesa tiesības. Vispārīgā daļa. Rīga: RaKa, 2000, 227.lpp.

pret viņu. Morāla kaitējuma jēdzienā ietvertās fiziskās ciešanas var būt dažādu veidu sāpes, slimības simptomi utt., tikumiskās (morāliskās) ciešanas – bailes, kauns, pazemojums.²⁶

Fizisks kaitējums var izpausties kā miesas bojājumi, veselības satricinājums, fiziskas ciešanas. Miesas bojājumi izpaužas cilvēka organisma, audu, orgānu un to sistēmu anatomiskajos bojājumos vai fizioloģisko funkciju traucējumos.²⁷

Fiziskas ciešanas izraisa fizisku sāpju nodarīšana, kas nav saistīta ar miesas bojājumu nodarīšanu. Fiziskas sāpes var nodarīt dažādu vardarbību veidos – sitot, piekaujot. Sišana ir darbība, kas nerada cilvēka organisma audu orgānos, sistēmu anatomiskos bojājumus vai funkciju traucējumus, bet izsauc tikai fiziskas sāpes.²⁸

Kā viens no priekšnoteikumiem personas atzīšanai par cietušo ir personas vēlmes vai piekrišanas izteikšana būt par cietušo. Tāpēc ikviena persona, kura tieši cietusi no noziedzīga nodarījuma, var izlemt būt vai nebūt par cietušo procesuālā izpratnē.²⁹

Ir būtiski atzīmēt, ka var rasties situācija, kad persona izsakot vēlmi būt par cietušo, vēlāk maina domas un procesa laikā vairs nevēlas būt par cietušo. KPL neparedz, kā persona var atteikties no cietušā statusa. Tāpēc var rasties priekšstats, ka persona nevar atteikties no sava procesuāla statusa, kas ir maldīgs, jo ikvienai personai ir tiesības izvēlēties būt vai nebūt par cietušo un tāpat arī atteikties no šī statusa, neskatoties uz to, ka likumdevējs tieši to neparedz.³⁰ Gadījumā, ja persona, kura tikusi atzīta par cietušo vēlāk maina savas un domas un vairs nevēlas būt par cietušo, kriminālprocess ar to netiek izbeigts, šī persona saskaņā ar KPL 96.panta 3.daļu kļūst par liecinieku kriminālprocesā.

Cietušā ietekme uz kriminālprocesu ir ļoti liela. No cietušā var būt atkarīga kriminālprocesa esamība un turpinātība. KPL 6.pants paredz kriminālprocesa obligātuma principu, kas cieši saistīts ar kriminālprocesa pamatideju: tas tiek veikts visas sabiedrības interesēs par visai sabiedrībai kaitīgu nodarījumu – noziedzīgu nodarījumu. Saskaņā ar KPL 7.pantu kriminālprocesu veic sabiedrības interesēs neatkarīgi no tās personas gribas, kurai nodarīts kaitējums. Bet, neskatoties uz to, vairākos gadījumos, amatpersonas, kura veic kriminālprocesu, uzskats nav izšķirošs kriminālprocesa uzsākšanā – izšķiroša loma ir personai, kurai nodarīts kaitējums.³¹

²⁶ Meikališa Ā. Kriminālprocesa tiesības. Vispārīgā daļa. Rīga: RaKa, 2000, 227.lpp.

²⁷ Turpat, 228.lpp.

²⁸ Meikališa Ā. Kriminālprocesa tiesības. Vispārīgā daļa. Rīga: RaKa, 2000, 227.lpp.228.lpp.

²⁹ Strada-Rozenberga K. Cietušais un tā tiesības kriminālprocesā. Grām.: Kriminālprocess. Raksti. 2005-2010. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2010, 353.lpp.

³⁰ Turpat, 356.-357.lpp.

³¹ Turpat, 356.-357.lpp.

Saskaņā ar Kriminālprocesa likumu par cietušo var būt gan fiziska persona, gan juridiska persona. Fiziska persona ir cilvēks kā tiesību subjekts, tiesību un pienākumu nesējs.³² Kas attiecas uz juridisku personu, diemžēl, kriminālprocesuālajā regulējumā nav dots juridiskas personas jēdziena definējums. Šajā sakarā par juridiskas personas jēdziena nozīmi var spriest tikai no Civillikuma, kurā ir noteikts ko var atzīt par juridisku personu un kam var piešķirt juridisku personību. Pēc autores domām, būtu svarīgi iekļaut juridiskas personas jēdziena definējumu KPL, jo kriminālprocess atšķiras no civilprocesa un vieni un tie paši jēdzieni abos procesos var atšķirties, tāpēc ne vienmēr kriminālprocesā var piemērot jēdzienu, kas definēts civilprocesā.

Juridiskas personas kriminālprocesā savu procesuālo statusu realizē caur saviem likumiskiem pārstāvjiem – fiziskām personām, kam ir apziņa, griba un spēja veikt nepieciešamās darbības.³³

Pastāvot tādiem apstākļiem, kā personas nāve, par cietušo kriminālprocesā var būt pārdzīvojušais laulātais, kāds no mirušā augšupejošiem vai lejupejošiem radniekiem, adoptētājs, pirmās pakāpes sānu līnijas radnieks. Šajā sakarā rodas jautājums, kurš tieši var būt par cietušo tādā situācijā un kā rīkoties, ja vairākas personas vēlas tikt atzītas par cietušo, kuram tad būs prioritāte. Pieņemot tādu situāciju, ka nomirst bērns, abi vecāki no tā cieš, gan māte, gan tēvs varētu vēlēties tikt atzīti par cietušo, bet Kriminālprocesa likums paredz, ka par mirušā „aizstāvi” jeb par cietušo var tikt atzīta viena persona, kaut gan skaidrs, ka abi vecāki cieš. Šajā sakarā Senāts lēmumā lietā SKK – 514/2013 ir pateicis, ka „(...) Kriminālprocesa likuma 95.panta trešajā daļā noteiktais nav jāiztulko tā, ka attiecīgos gadījumos par cietušo kriminālprocesā var atzīt tikai kādu vienu no šajā likuma normā minētajām personām. Senāta ieskatā, par cietušajiem Kriminālprocesa likuma 95.panta trešās daļas izpratnē var atzīt vairākas personas. Senāta ieskatā, šādos gadījumos vispirms jālemj vai jānosaka kompensācija par morālo aizskārumu un jānosaka tās apmērs, un tikai tad jālemj kādās daļās kuram no cietušajiem atlīdzība pienākas”.³⁴

Neskatoties uz iepriekš minēto, ir jānošķir divas dažādas situācijas, jo arī Kriminālprocesa likums paredz tādu situāciju, kad var būt vairāki cietušie. Piemēram, situācija, kad zādzībā cietušas divas un vairāk personas, kur vairākām personām ir nodarīts mantisks zaudējums. Šādā situācijā visas personas, kurām radīts mantisks zaudējums, var tikt atzītas par cietušajiem. Šeit ir svarīgi nošķirt vienu gadījumu no otra, kad persona var tikt

³² Meikališa Ā. Kriminālprocesa tiesības. Vispārīgā daļa. Rīga: RaKa, 2000, 229.lpp.

³³ Turpat, 229.lpp.

³⁴ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2013.gada 18.decembra lēmums lietā SKK-514/2013. Pieejams: <http://www.at.gov.lv> [aplūkots 2014.gada 27.aprīlī]

atzīta par cietušo tad, kad pati nav tieši cietusi no noziedzīga nodarījuma, bet tad, kad tā „aizstāj” faktiski no noziedzīga nodarījuma ciešošo personu, un gadījumu, kad persona pati personīgi cieš no noziedzīga nodarījuma un tai nodarītais kaitējums ir tieši saistīts ar noziedzīgu nodarījumu. Ņemot vērā iepriekš minēto ir jāsaprot, ka jēdziens „cietušais” kriminālprocesā atšķiras no tā, ko cilvēki saprot dzīvē. To, ka vārdam „cietušais” kriminālprocesā ir citāda nozīme, nekā cilvēki ir pieraduši to saprast, pierāda Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Senāta Krimināllietu departamenta lēmums Lietā SKK – 628/2012, kur norādīts: „Ja persona nav reģistrējusi laulību ar bojā gājušo, tad tā nav to personu lokā, kuras saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 95.panta trešo daļu var tikt atzītas par cietušo kriminālprocesā, ja persona mirusi.”³⁵ No tā izriet, ja persona, šajā gadījumā civilsieva, nav laulātā, tad to nevar atzīt par cietušo, kaut gan ir skaidrs, ka personu ir skārušas noziedzīga nodarījuma kaitīgas sekas – tuva cilvēka nāve, un šī persona ir cietusi.

Pēc Stradas – Rozenbergas K. domām: „KPL 95.panta trešās daļas mērķis nav personu, kuras var būt par cietušajiem, loka paplašināšana, bet gan mirušā cietušā interešu aizsardzības nodrošināšana. Līdz ar to mēs te varam runāt par faktiski cietušā interešu aizsardzību un par personu, kura procesā iesaistās šo mirušā interešu nodrošināšanai. Iespējams, lai izvairītos no neskaidrības likuma tekstā un praksē, mirušās faktiski cietušās personas interešu aizsardzības nolūkam arī vajadzētu veidot īpašu procesuālu institūtu (piemēram, īpašu statusu – persona, kura iestājas par miruša cietušā interešu aizsardzību) šobrīd esošā cietušā „aizvietošanas” vietā”. Pēc autores domām, šāds institūts ļautu pareizi atrisināt un novērst ar noziedzīgu nodarījumu radītās kaitīgās sekas, jo tādā veidā tiktu aizsargātas mirušā cietušā intereses, kurš ir tieši cietis noziedzīgā nodarījumā.

Diemžēl no noziedzīgajiem nodarījumiem nav pasargātas arī nepilngadīgas personas, ko apliecina statistiskas dati (skatīt Pielikumā tabulu Nr.1). No statistikas datiem izriet, ka no 2006.gada līdz 2012.gadam ir vērojama noziedzīgu nodarījumu skaita samazināšanās, tai skaitā arī noziedzīgu nodarījumu pret nepilngadīgajiem. Ar katru gadu vērojams nepilngadīgo cietušo gadījumu samazinājums, kas ir pozitīvi.

Saskaņā ar Nacionālā ziņojuma datiem, kas tapis projekta „Bērna kā cietušā aizsardzība un sociālpsiholoģiskā palīdzība”, visvairāk nepilngadīgie ir cietuši no zādzības, laupīšanas, cietsirdības un vardarbības, kā arī huligānisma (skatīt Pielikumā tabulu Nr.2).³⁶

³⁵ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2012.gada 7.decembra lēmums lietā SKK –628/2012. Pieejams: <http://www.at.gov.lv> [aplūkots 2013. gada 25. aprīlī]

³⁶ Centrs Dardedze. Nacionālais ziņojums. Projekts “Bērna kā cietušā aizsardzība un sociālpsiholoģiskā palīdzība”. Rīgā, 2013, 10.-11.lpp. Pieejams: <http://www.bernskacietusais.lv/> [aplūkots 2014.gada 10.martā]

Bez iepriekš minētajiem noziedzīgo nodarījumu veidiem katru gadu liels skaits nepilngadīgo cieš no seksuāliem noziedzīgiem nodarījumiem. Saskaņā ar Nacionālā ziņojuma datiem, kas tapis projektā „Bērna kā cietušā aizsardzība un sociālpsiholoģiskā palīdzība”, ir novērojams seksuālu noziedzīgu nodarījumu, kuros ir cietuši nepilngadīgie, samazinājums.

Izpētīt statistiku attiecībā uz nepilngadīgajiem, kuri atzīti par cietušajiem kriminālprocesā var vairākos veidos. Viens veids ir tiesā izskatīto lietu skaits. Diemžēl atsevišķi, netiek izdalītas tās lietas, kurās cietušie ir nepilngadīgie, bet uzrādīts tikai kopējais lietu skaits, kā arī ne visi Krimināllikuma panti tiek atspoguļoti.

Vēl viens veids, kā pētīt nepilngadīgo cietušo kriminālprocesā statistiku ir Latvijā Tiesu psihiatrijas un psiholoģijas ekspertīzes dati. Šie dati atspoguļo cik nepilngadīgajiem cietušajiem tika veiktas psihiatriskas un psiholoģiskas ekspertīzes. Nacionālajā ziņojumā, kas tapis projekta „Bērna kā cietušā aizsardzība un sociālpsiholoģiskā palīdzība”, ir apkopoti dati no Tiesu psihiatrijas un psiholoģijas ekspertīzes. Latvijā Tiesu psihiatrijas un psiholoģijas ekspertīzi nodrošina tikai viena iestāde un tā ir VSIA „Rīgas Psihiatrijas un narkoloģijas centrs” (RPNC). Nacionālā ziņojumā tika izpētīts, ka, diemžēl, prakse norāda uz to, ka cietušajiem ir jāstāv vairāki mēneši rindā, lai saņemtu šādu ekspertīzi.

No statistikas datiem izriet, ka Latvijā līdz galam nav atrisināts jautājums par tiesu psihiatrijas un psiholoģijas ekspertīžu savlaicīgu nodrošināšanu no vardarbības cietušajiem nepilngadīgajiem.³⁷ Šis ir ļoti svarīgs jautājums, jo savlaicīga nepilngadīgo cietušo tiesu psihiatrijas un psiholoģijas ekspertīze varētu novērst būtisku lietas pierādījumu zušanu, jo vēlāk tiek veikta ekspertīze, jo lielāka iespējamība, ka cietušajam nepilngadīgajam būs grūtāk raksturot notikušā noziedzīgā nodarījuma apstākļus.

Statistikas dati parāda tikai aptuvenu nepilngadīgu cietušo skaitu. Tās tāpēc, ka fakts, ka persona cietusi no noziedzīga nodarījuma uzreiz nepadara to par cietušo kriminālprocesuālajā nozīmē. No sākuma personai ir jāziņo par negadījumu, bet bieži tieši no noziedzīgā nodarījuma cietušās personas noklusē šo faktu un nevēršas pēc palīdzības. Tam par iemeslu var būt dažādi apstākļi, kā bailes, pārliecības trūkums, psiholoģiska barjera, u.c. Tas, ka persona noklusē noziedzīga nodarījuma faktu rada vairākas būtiskas problēmas. Ka viena no tām ir statistikas datu neprecizitāte, kas liedz atbildīgajām institūcijām pareizi izvērtēt noziedzības līmeni valstī, kas, savukārt, noved pie tā, ka ne tiek pieņemtas atbilstošas tiesību normas un netiek piemērots atbilstošs regulējums. Kā vēl vienu no neziņošanas izrietošu problēmu var minēt to, ka noziedzīga nodarījuma izdarītājs netiek sodīts un tādā veidā

³⁷ Centrs Dardedze. Nacionālais ziņojums. Projekts “Bērna kā cietušā aizsardzība un sociālpsiholoģiskā palīdzība”. Rīgā, 2013, 14.-15.lpp. Pieejams: <http://www.bernskacietusais.lv/> [aplūkots 2014.gada 10.martā]

sabiedrība tiek vairāk apdraudēta. Īpaši slikta prakse ir tad, kad no noziedzīga nodarījuma cieš nepilngadīga persona un tās aizgādņi noklusē šo faktu, vai arī pats bērns to noklusē un nevienam nepasaka. Tādā veidā bērna tiesības netiek aizsargātas un tiek apdraudēti arī citi bērni. Neiztikt arī bez tādiem gadījumiem, kad bērns cieš no saviem tuviniekiem, par ko baidās kādam teikt vai arī nezina kā rīkoties. Piemēram, Latvijas Republikas Gulbenes rajona tiesas izskatītajā lietā Nr. 11170041113 nepilngadīgais cietušais ir norādījis, ka tēvs viņam ir daudz reizis sitis, bet viņš nevienam to nav teicis, jo baidās no tēva.³⁸

Kā jau tika iepriekš minēts, lai persona, tāpat arī nepilngadīga persona tiktu atzīta par cietušo kriminālprocesā, no sākuma ir nepieciešams paziņot par noziedzīgu nodarījumu. Bērnu tiesību aizsardzības likuma (turpmāk tekstā BTAL) 51. panta trešā daļa paredz, ka katrai personai ir pienākums ziņot policijai vai citai kompetentai iestādei par vardarbību vai citu pret bērnu vērstu noziedzīgu nodarījumu. Savukārt, BTAL 73. panta pirmā daļa šo norādījumu precīzē, nosakot, ka katra iedzīvotāja pienākums ir ne vēlāk kā tajā pašā dienā ziņot policijai, bāriņtiesai vai citai bērnu tiesību aizsardzības institūcijai par jebkādu vardarbību pret bērnu, par viņa tiesību pārkāpumu vai citādu apdraudējumu. Pozitīvs piemērs ir redzams Latvijas Republikas Daugavpils tiesas 2014.gada 8.janvāra spriedumā lietā Nr.11181180912, kurā norādīts, ka par var vardarbību pret mazgadīgu personu tika ziņots gan ar iesnigumu, ko veica bērna māte, gan ar Sociālā dienesta ieniegumu Valsts policijai.³⁹ No tā redzams, ka netiek klusēts par vardarbību pret bērnu, kā rezultātā pāridarītājs tika sodīts. Saskaņā ar ziņojuma par pētījuma „Seksuālā vardarbībā cietušo bērnu nopratināšanas prakse Latvijā” rezultātiem (2013) neskatoties uz likumā teikto, ne vienmēr tiek ziņots atbildīgajam institūcijām par no vardarbības cietušajiem bērniem. Pētījumā kopumā tika analizētas 64 krimināllietas no Rīgas, Vidzemes, Kurzemes un Zemgales apgabaltiesām, kurās galīgie nolēmumi stājušies spēkā laika periodā no 2009. – 2011.gadam, kurās cietušie ir nepilngadīgas personas. Saskaņā ar iepriekš pieminēto pētījumu, visbiežāk par vardarbību ziņo kāds no tuviniekiem, gandrīz tikpat bieži par vardarbību ziņoja bērnu tiesību aizsardzību institūcija. Samērā daudz ziņojumu ir saņemts no izglītības iestādēm, iepretim no ārstniecības iestādēm, saņemti tikai daži ziņojumi, kas bijuši par pamatu kriminālprocesa uzsākšanai. Arī pats cietušais atsevišķos gadījumos ir ziņojis par seksuālu vardarbību pret sevi (skatīt

³⁸ Latvijas Republikas Gulbenes rajona tiesas 2014.gada 17.janvāra spriedums lietā Nr.11170041113. Pieejams: <http://www.tiesas.lv> [aplūkots 2014.gada 09.maijā]

³⁹ Latvijas Republikas Daugavpils tiesas 2014.gada 8.janvāra spriedums lietā Nr.11181180912. Pieejams: <http://www.tiesas.lv> [Aplūkots 2014.gada 09.maijā]

Pielikumā tabulu Nr.3).⁴⁰ No tā izriet, ka vismaz daļa bērnu ir pietiekami informēti gan par seksuālu vardarbību, gan par iespējām saņemt palīdzību un ir spējīgi paši vērsties pēc palīdzības. Tāpēc būtu jāturpina un iespējams arī jāuzlabo nepilngadīgo izglītošana par to, ka pasargāt sevi un kā rīkoties, ja tomēr ir noticis noziedzīgs nodarījums. Nepilngadīgām personām ir jābūt labi informētām par to, kur vērsties, ja rodas to tiesību aizskārums, kā arī jārosina tos vērsties pēc palīdzības un nenoklusēt par negadījuma faktu.

Viena no kriminālprocesa stadijām ir lietas izskatīšana tiesā. Tiesas process var aizņemt ļoti ilgu laiku, pat vairākus gadus. Tāpēc ir pamats piekrist nacionālajā ziņojumā izteiktam viedoklim, ka gads un vairāk ir ļoti ilgs laika posms bērna dzīvē. Līdz ar to būtu nepieciešams samazināt laiku, kas tiek patērēts, līdz pieņemts galīgais nolēmums. It īpaši tāpēc, ka bieži vien tiesas process tiek apzināti novilcināts, piemēram, apsūdzētajam vai viņa advokātam neierodoties uz tiesu, pat neskatoties uz to, ka tas notiek attaisnojošu iemeslu dēļ, tiesa tiek atlikta. Iespējams, ka būtu jāpieņem stingrāks regulējums, kas drīkst kalpot par pamatu tiesas sēžu atcelšanai.⁴¹

Latvijā salīdzinot ar citām Eiropas valstīm ir atšķirīga tiesvedība attiecībā uz nepilngadīgajiem, kas atzīti par cietušajiem kriminālprocesā. Tā, piemēram, Francijas tiesu sistēmā ir speciāli tiesneši, kuri izskata nepilngadīgo lietas (*juge des enfants*).⁴² Savukārt Beļģijā ir pat speciala tiesa- Jaunatnes tiesa, kuras kompetence ir izskatīt lietas, kurās ir iesaistīti nepilngadīgie, gan kā noziedzīga nodarījuma izdarītāji, gan kā cietušie. Arī Grieķijā ir speciālā Nepilngadīgo tiesa (*δικαστήρια ανηλίκων*), kas skata tikai tās lietas, kurās iesaistītas nepilngadīgas personas.⁴³ Itālijā ir gan pirmās, gan otras instances tiesas, kas skata nepilngadīgo lietas (*Tribunali per i Minorenni e Sezione per i Minorenni delle Corti di Appello*).⁴⁴

No iepriekš minētā izriet, ka citās Eiropas Savienības valstīs ir vairāk pārdomāts jautājums par nepilngadīgo cietušo tiesas procesā. Pēc autores domām arī Latvijā būtu jāievieš speciāls regulējums attiecībā uz nepilngadīgā cietušā iesaistīšanos tiesas procesā. Nepilngadīgai personai neapšaubāmi ir nepieciešama savādāka pieeja tādēļ, ka tā psihe vēl

⁴⁰ Centrs Dardedze. Ziņojums par pētījuma „Seksuālā vardarbībā cietušo bērnu noplatināšanas prakse Latvijā” rezultātiem. Rīgā, 2013, 7-8.lpp. Pieejams: <http://www.bernskacietusais.lv/> [aplūkots 2014.gada 10.martā]

⁴¹ Centrs Dardedze. Nacionālais ziņojums. Projekts “Bērna kā cietušā aizsardzība un sociālpsiholoģiskā palīdzība”. Rīgā, 2013, 19. lpp. Pieejams: <http://www.bernskacietusais.lv/> [aplūkots 2014.gada 10.martā]

⁴² Francijas tiesu sistēma. Pieejams: https://e-justice.europa.eu/content_ordinary_courts-18-fr-lv.do?member=1 [aplūkots 2014.gada 22.aprīlī]

⁴³ Grieķijas tiesu sistēma. Pieejams: https://e-justice.europa.eu/content_ordinary_courts-18-el-lv.do?member=1 [aplūkots 2014.gada 22.aprīlī]

⁴⁴ Itālijas tiesu sistēmas. Pieejams: https://e-justice.europa.eu/content_ordinary_courts-18-it-lv.do?member=1 [aplūkots 2014.gada 22.aprīlī]

nav tik stabila kā pieaugušajam, tāpēc arī tiesnesim būtu jābūt zinošam ne tikai tieslietās, bet arī nepilngadīgu personu psiholoģijā. Kā arī tiesas process būtu piemērojams nepilngadīgās personas īpatnībām, nevis notiktu pēc standarta, tāpat kā pilngadīgajai personai.

Kriminālprocesā Latvijā cietušais ir procesa dalībnieks. Arī Kriminālprocesa likums **Igaunijā** paredz cietušo kā procesa dalībnieku. Tāpat kā kriminālprocesā Latvijā, arī Igaunijas kriinālprocesā par cietušo var būt fiziska vai juridiska persona, kurai ar noziedzīgu nodarījumu radīts kaitējums. Kā KPL Latvijā tā arī KPL Igaunijā nav definēts jēdziens „nepilngadīgais cietušais”.⁴⁵

Kriminālprocesa likumā **Šveicē** ir paredzēts tāds procesa dalībnieks kā persona, kurai nodarīts kaitējums, kas var būt cietušais (*Victime*) un privāts prasītājs (*Partie plaignante*). Cietušais ir persona, kuri nodarīts fizisks, seksuāls vai garīgs kaitējums, kas ir tuvu tam regulējumam, kas ir Latvijā. Savukārt privāts prasītājs, ir persona, kura faktiski arī ir cietušais, jo ir cietusi no noziedzīga nodarījuma kaitīguma, bet no parastā cietušā atšķiras ar to, ka tā izsaka velmi būt par prasītāju kriminālprocesā. Bez tam, Kriminālprocesa likums Šveicē paredz veselu nodaļu „Aizsardzības pasākumi”, kas paredz cietušo un citu personu aizsardzību. Tā, piemēram, ir paredzēts, ka kriminālprocesuālās iestādes visās procesa darbībās aizsargā cietušā privātumu vai paredz cietušā tiesības nesaskarties ar apsūdzēto, tajā pašā laikā ievērojot procesu, un pildot apsūdzēta tiesības tikt uzklautam savādākā veidā. Tāpat ir paredzēti speciāli noteikumi cietušajiem, kuri cietuši no seksuāla rakstura noziedzīgiem nodarījumiem.⁴⁶

Kriminālprocesa kodeksā **Krievijā** cietušais var būt gan fiziska, gan juridiska persona, bet atšķirībā no Kriminālprocesa likuma Latvijā, tiek sadalīts, ka fiziska persona var būt par cietušo, ja tai nodarīts fizisks, materiāls vai morāls kaitējums, savukārt juridiska persona var būt par cietušo kriminālprocesā tad, ja tai nodarīts materiāls kaitējums vai kaitējums tās reputācijai. Tāpat kā kriminālprocesā Šveicē arī Krievijā ir procesa dalībnieks „Privāts prasītājs” (*частный обвинитель*), kas tāpat faktiski ir cietušais, bet izsaka vēlmi būt par prasītāju kriminālprocesā. Bez tam, Krievijas kriminālprocesā ir procesa dalībnieks – „Civilais prasītājs” (*Гражданский истец*), kas ir faktiski cietušais, kurš iesniedz prasību par

⁴⁵ Criminal Procedure Code of the Republic of Estonia. Pieejams: http://legislationline.org/download/action/download/id/4709/file/Estonia_CPC_am2013_en.pdf [aplūkots 2014.gada 23.aprīlī]

⁴⁶ Criminal Procedure Code of the Swiss Confederation. Pieejams: http://legislationline.org/download/action/download/id/4853/file/Swiss_CPC_2007_am2013_en.pdf [aplūkots 2014.gada 23.aprīlī]

kaitējuma tā īpašumam atlīdzināšanu, ja šis kaitējums cēloņsakarīgi saistīts ar noziedzīgu nodarījumu.⁴⁷

No iepriekš teiktā izriet, ka citās valstīs kriminālprocesā persona, kura cietusi no noziedzīga nodarījuma, var būt ne tikai par cietušā kriminālprocesuālajā izpratnē, bet arī par civilprasītāju, kā tas ir Krievijas kriminālprocesā, vai par privāto prasītāju, kā tas ir Šveices kriminālprocesā. Arī Latvijas Kriminālprocesa kodeksā, kas zaudēja spēku 2005.gadā, bija tāds procesa dalībnieks kā civilprasītājs, kas šobrīd vairs nav.

2.2. Nepilngadīgā cietušā pārstāvis kriminālprocesā

KPL paredzēts, ka, lai persona tiktu atzīta par cietušo kriminālprocesā, no sākumā tai ir jāziņo par noziedzīga nodarījuma faktu. Ja tomēr persona vēršanas pēc palīdzības un ziņo par noziedzīga nodarījuma faktu, tad nākamais solis, lai persona iegūtu cietušā kriminālprocesuālo statusu, tā par cietušo jāatzīst ar īpašu lēmumu. Persona var tikt atzīta par cietušo, ja tai ir nodarīts fizisks, materiāls vai morāls kaitējums, viņa ir izteikusi vēlmi vai piekrišanu būt par cietušo kriminālprocesā un par tādu ir atzīta ar īpašu procesa virzītāja lēmumu. No tā izriet, ka pilngadīga persona ir tiesīga izlemt pati, bez citu personu ietekmes, būt vai nebūt par cietušo kriminālprocesā. Savukārt, kas attiecas uz nepilngadīgu personu, situācija ir sarežģītāka. Pēc Stradas – Rozenbergas K. domām pastāv problēma, kuras pamatā ir jēdziena „cietušais” un „noziedzīgā nodarījumā cietusi persona” nošķiršana. Problēma ir tajā, ka jau pirms kriminālprocesa uzsākšanas un pirms personas atzīšanas par cietušo nepilngadīgā interešu aizsardzībai būtu jāiesaistās tās pārstāvim, tomēr pārstāvja iesaistīšanās vai iesaistīšana no procesa virzītāja puses šajā situācijā nav atrunāta pietiekami konkrēti un skaidri.⁴⁸ Līdz ar to būtu skaidri jādefinē jēdzieni, lai nerastos pārpratumi un netiktu nepareizi piemērotas tiesību normas.

Saskaņā ar KPL 104.panta 2.daļu, kriminālprocesā cietušo pārstāv:

- māte, tēvs vai aizbildnis;
- viens no vecvecākiem, pilngadīgs brālis vai pilngadīga māsa, ja nepilngadīgais dzīvojis kopā ar kādu no viņiem un attiecīgais tuvinieks par nepilngadīgo rūpējies;

⁴⁷ Уголовно – процессуальный кодекс РФ. Pieejams: http://www.consultant.ru/popular/upkrf/11_7.html#p860 [aplūkots 2014.gada 23.aprīlī]

⁴⁸ Strada-Rozenberga K.Nepilngadīgā, kuram ar noziedzīgu nodarījumu nodarīts kaitējums, statuss kriminālprocesā. Grām.: Kriminālprocess. Raksti. 2005-2010. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2010, 376.lpp

- bērnu tiesību aizsardzības institūcijas pārstāvis;
- tādas nevalstiskās organizācijas pārstāvis, kura veic bērnu tiesību aizsardzības funkciju.⁴⁹

Par pilngadīgā cietušā pārstāvi var kļūt ar cietušā pilnvarojumu, ko noformē kā notariāli apliecinātu pilnvaru. Cietušais var izteikt pilnvarojumu mutvārdos, tad procesa virzītājs to noformē rakstveidā. Šo pilnvaru paraksta cietušais un pārstāvis, bet procesa virzītājs apliecina pašus parakstus. Tiesas sēdē mutvārdos doto pilnvarojumu ieraksta tiesas sēdes protokolā. Advokāta kā pārstāvja tiesības piedalīties kriminālprocesā apliecina orderis. Savukārt par nepilngadīgā cietušā pārstāvi persona var kļūt ar procesa virzītāja lēmumu, ko var uzrakstīt arī rezolūcijas veidā. Izlemjot jautājumu par nepilngadīgā cietušā pārstāvi, procesa virzītājs ievēro secību, kas atspoguļota KPL 104.panta 2.daļā, kā arī konkrēto personu iespējas un vēlēšanos patiesi aizsargāt cietušā intereses.⁵⁰

Saskaņā ar šo pašu pantu visas nepilngadīgā cietušā tiesības pilnībā pieder viņa pārstāvim un cietušais patstāvīgi tās īstenot nevar, izņemot nepilngadīgā tiesības sniegt liecību un izteikt savu viedokli. Izņēmuma gadījums ir, ja nepilngadīga persona ir sasniegusi 15 gadu vecumu, tad cietušā pārstāvis izmanto tiesības kopā ar savu pārstāvamo.

Kriminālprocesa likums paredz arī tādu situāciju, kad ir apgrūtināta vai citādi nav nodrošināta nepilngadīgā tiesību un interešu aizsardzība vai iepriekš minētie pārstāvji iesniedz motivētu lūgumu, tad procesa virzītājs pieņem lēmumu par advokāta kā nepilngadīgās cietušās personas pārstāvja uzaicināšanu. Pilngadīgiem cietušajiem tāda iespēja ir paredzēta tikai izņēmuma gadījumos, ja citādi nav iespējams nodrošināt personas tiesību un interešu aizsardzību kriminālprocesā. Tas ir piemērojams pilngadīgām trūcīgām vai maznodrošinātām personām. Šajos gadījumos advokātam par valsts nodrošinātās juridiskās palīdzības sniegšanu samaksas apmēru un ar valsts nodrošinātās juridiskās palīdzības sniegšanu saistītos atlīdzināmos izdevumus, to apmēru un izmaksas kārtību nosaka Ministru kabinets. Iepriekš minētajos gadījumos, saskaņā ar KPL 104.panta 6.daļu, procesa virzītājs paziņo par savu lēmumu attiecīgās tiesas darbības teritorijas zvērinātu advokātu vecākajam. Zvērinātu advokātu vecākais ne vēlāk kā triju darbdienu laikā pēc procesa virzītāja pieprasījuma saņemšanas paziņo procesa virzītājam par konkrētā advokāta piedalīšanos kriminālprocesā. Procesā virzītājs procesuālajās darbībās, kuras veicamas nekavējoties un kurās iesaistīts cietušais, ja nepieciešams, advokātu pārstāvības nodrošināšanai uzaicina atbilstoši attiecīgās tiesas darbības teritorijas zvērinātu advokātu vecākā sastādītajam advokātu dežūru grafikam.

⁴⁹ Kriminālprocesa likuma: LR likums. Pieejams: <http://www.likumi.lv> [aplūkots 2014.gada 25.martā]

⁵⁰ Turpat.

Saskaņā ar KPL, ne visas personas var būt par cietušā pārstāvi kriminālprocesā. Tā, piemēram, gan par pilngadīgā cietušā, gan nepilngadīgā cietušā pārstāvi nevar būt:

- amatpersona, kura ierakstīta kriminālprocesa reģistrā;
- persona, kura tieši vai netieši ieinteresēta lietas izlemšanā par labu kaitējumu radījušajai personai.⁵¹

Ir svarīgi nošķirt cietušā, kā arī nepilngadīgā cietušā pārstāvību no juridiskās palīdzības sniegšanas cietušajam. Pilngadīgs cietušais pats vai arī viņa pārstāvis savu tiesību pilnīgai realizācijai var pieaicināt advokātu juridiskās palīdzības sniegšanai. Nepilngadīgā cietušā gadījumā, to var izdarīt viņa pārstāvis. Juridiskās palīdzības sniedzējs var piedalīties visās procesuālajās darbībās, kuras notiek ar nepilngadīgā cietušā pārstāvja līdzdalību, kā arī pēc nepilngadīgā cietušā pārstāvja lūguma pilnīgi vai daļēji izmantot tā tiesības.

Pēc juridiskās palīdzības var vērsties dažādās iestādēs, kas ar to nodarbojas, bet pastāv iespēja saņemt juridisku palīdzību par brīvu. Tā, saskaņā ar Nacionālo ziņojumu, kas tapis projekta „Bērna kā cietušā aizsardzība un sociālpsiholoģiskā palīdzība”, ir apkopota informācija, kur Latvijā ir iespējams saņemt juridisku palīdzību bez maksas:

- Juridiskās palīdzības administrācija;
- Latvijas Universitātes Juridiskās prakses un palīdzības centrs;
- Biznesa augstskola Turība Studentu bezmaksas juridiskās konsultācijas birojā.⁵²

Saskaņā ar ziņojuma par pētījuma „Seksuālā vardarbībā cietušo bērnu nopratināšanas prakse Latvijā” rezultātiem, krimināllietās, bērna likumiskais pārstāvis kriminālprocesā ir viens no vecākiem. Ja kaut kādu iemeslu dēļ viens no vecākiem nevar šo pārstāvniecību veikt, tad visbiežāk, tas ir Bērnu tiesību aizsardzības institūcijas pārstāvis un atsevišķos gadījumos, tas ir aizbildnis un tik pat daudz krimināllietās tas bija kāds cits tuvinieks (skatīt Pielikumā tabulu Nr.4).⁵³

Kriminālprocesa likuma **Igaunijā** tāpat kā KPL Latvijā paredz cietušā pārstāvi, kuram tāpat kā Latvijā, pieder visas cietušā tiesības izņemot tiesības liecināt. Igaunijas kriminālprocesā atšķirībā no Latvijas kriminālprocesa par cietušā pārstāvi tiesā var būt tikai

⁵¹ Kriminālprocesa likuma: LR likums. Pieejams: <http://www.likumi.lv> [aplūkots 2014.gada 08.aprīlī]

⁵² Centrs Dardedze. Nacionālais ziņojums. Projekts “Bērna kā cietušā aizsardzība un sociālpsiholoģiskā palīdzība”. Rīgā, 2013, 40.-41.lpp. Pieejams: <http://www.bernskacietusais.lv/> [aplūkots 2014.gada 10.martā]

⁵³ Centrs Dardedze. Ziņojums par pētījuma “Seksuālā vardarbībā cietušo bērnu nopratināšanas prakse Latvijā” rezultāti. Rīgā, 2013, 20.lpp. Pieejams: <http://www.bernskacietusais.lv/> [aplūkots 2014.gada 10.martā]

tāda persona, kura ieguvusi nepieciešamo izglītību, savukārt Latvijā par cietušā pārstāvi var būt jebkura rīcībspējīga persona.⁵⁴

KPL Igaunijā paredz, ka cietušajam var būt līdz pat 3 pārstāvjiem, savukārt KPL Latvijā nav noteikts, cik pārstāvi var būt cietušajam, bet autoresprāt, izsecinot no KPL teksta, Latvijas kriminālprocesā cietušajam var būt viens pārstāvis.

Kā vēl viena atšķirība starp KPL Latvijā un Igaunijā ir tāda, ka KPL Igaunijā paredz, ka informācija, kas kļūst zināma cietušā pārstāvim ir konfidenciāla, savukārt KPL Latvijā uz to nav norāžu.⁵⁵

Krievijas kriminālprocesā ir paredzēts pārstāvis gan cietušajam, gan privātajam prasītājam, gan civilajam prasītājam. Bet svarīgs moments ir, ka par visu šo personu pārstāvi var būt advokāts, bet par cietušā un civilprasītāja pārstāvi var būt arī citas personas, tātad par privātā prasītāja pārstāvi var būt tikai advokāts. Kopumā Krievijas kriminālprocesā pārstāvim ir līdzīgs regulējums kā Latvijas kriminālprocesā.⁵⁶

KPL Krievijā tāpat kā KPL Latvijā paredz obligātu pārstāvja piedalīšanos kriminālprocesā, ja cietušais ir nepilngadīgs, bet noteikts, ka pārstāvis var būt gan likumiskais, gan arī nē. Bez tam KPL Krievijā paredz, ka ja persona, kas nav sasniegusi 16 gadu vecumu ir cietusi no noziedzīga nodarījuma, saistīta ar dzimumneaozskaramību, tad atbildīgās amatpersonas nodrošina advokātu nepilngadīgā cietušā pārstāvībai.

KPL Krievijā paredz nepilngadīgā cietušā pārstāvja piedalīšanos kriminālprocesā, bet nekur nav minēts likumiskā pārstāvja jēdziens, tāpēc nav skaidrs, kuras personas var būt par nepilngadīgā cietušā likumiskajiem pārstāvjiem.⁵⁷

⁵⁴ Criminal Procedure Code of the Republic of Estonia. Pieejams: http://legislationline.org/download/action/download/id/4709/file/Estonia_CPC_am2013_en.pdf [aplūkots 2014.gada 23.aprīlī]

⁵⁵ Ibid.

⁵⁶ Уголовно – процессуальный кодекс РФ. Pieejams: http://www.consultant.ru/popular/upkrf/11_7.html#p860 [aplūkots 2014.gada 23.aprīlī]

⁵⁷ Ibid.

3. NEPILNGADĪGĀ CIETUŠĀ UN VIŅA PĀRSTĀVJA TIESĪBAS UN PIENĀKUMI KRIMINĀLPROCESĀ

3.1. Nepilngadīgā cietušā un viņa pārstāvja tiesības

Kā tika noskaidrots šī darba iepriekšējā nodaļā, nepilngadīgais cietušais ir kriminālprocesa dalībnieks, kas, savukārt, pēc Smirnova V. un Kaļinovska B. domām ir tāds kriminālprocesa dalībnieks, kura procesuālās tiesības ļauj tam ietekmēt krimināllietas gaitu un rezultātu.⁵⁸ Likumdevējs aizsargā personas tiesības, kura ieguvusi cietušā kriminālprocesuālo statusu, paredzot speciālas tiesību normas, kuras to regulē. Kriminālprocesa likums paredz virkni cietušā tiesību, kuras tāpat ir arī nepilngadīgā cietušā tiesības, tikai nepilngadīgajam cietušajam papildus ir arī citas tiesības. Pēc autores domām, fakts, ka nepilngadīgajam cietušajam likumdevējs ir paredzējis vairāk tiesību nekā pilngadīgajam cietušajam, varētu būt izskaidrojams ar to, ka nepilngadīgai personai ir nepieciešams lielāks atbalsts un palīdzība, jo tā pati nevar līdz galam pienācīgi par sevi parūpēties.

Apskatot jautājumu par nepilngadīgā cietušā tiesībām ir svarīgi pieminēt, ka Kriminālprocesa likuma 104.panta 4.daļa paredz, ka visas nepilngadīgā cietušā tiesības izņemot nepilngadīgā tiesības sniegt liecības un izteikt savu viedokli pieder cietušā pārstāvim un cietušais pats tās īstenot nevar. Pastāvot izņēmuma gadījumam, kad nepilngadīga persona ir sasniegusi 15 gadu vecumu, tad nepilngadīgais cietušais savas tiesības īsteno kopā ar pārstāvi. Konkrētāk par šo jautājumu autore ir aprakstījusi šī darba iepriekšējās nodaļās. No iepriekš minētā izriet, ka nepilngadīgā cietušā tiesības ir arī tā pārstāvja tiesības.

Šī darba iepriekšējā nodaļā ir minēts, ka persona, kas cietusi no noziedzīga nodarījuma uzreiz nekļūst par cietušo kriminālprocesuālajā izpratnē. Līdz ar to ir svarīgi saprast vai likumdevējs paredz atsevišķas tiesības personai, kura ir cietusi no noziedzīga nodarījuma, bet vēl nav atzīta par cietušo kriminālprocesā. Šajā sakarā jāpiekrīt Stradas- Rozenbergas K. viedoklim, ka šobrīd KPL 1.daļā nav paredzēts tāds procesa dalībnieks kā "persona, kurai ar noziedzīgu nodarījumu nodarīts kaitējums", bet neskatoties uz to KPL paredz vairākas tiesības un procesuālās garantijas noziedzīgā nodarījumā faktiski cietušai personai, kura nav cietusī kriminālprocesā, piemēram, tiesības iesniegt pieteikumu par kriminālprocesa uzsākšanu, tiesības lūgt procesuālo aizsardzību, tiesības tikt informētai par tiesībām tikt atzītai par cietušo, tiesības izlemt – lūgt vai nelūgt atzīt par cietušo kriminālprocesā, piespiedu

⁵⁸ Смירнов В.А., Калиновский Б.К. Уголовный процесс. Питер, 2004.

līdzekļu piemērošanas liegums pret nepilngadīgajām noziedzīgā nodarījumā cietušajām personām u. tml.⁵⁹ Tāpēc jāpiekrīt Stradas-Rozenbergas K. secinājumam, ka būtu jāapsver tāda kriminālprocesuālā statusa izveide kā persona, kurai ar noziedzīgu nodarījumu nodarīts kaitējums, paredzot tai vispārīgas tiesības un pienākumus, kā arī citas no šī statusa izrietošas nianses. Atkarībā no personas, kurai ar noziedzīgu nodarījumu nodarīts kaitējums, cietušais ir kriminālprocesa dalībnieks, kā tas noteikts KPL.

Saskaņā ar KPL 97.panta 1.daļu cietušajam un tāpat arī nepilngadīgajam cietušajam ņemot vērā viņam nodarīto morālo aizskārumu, fiziskās ciešanas un mantiskā zaudējuma apmērus, ir procesuālās tiesības morālas un materiālas kompensācijas gūšanai. Arī viens no kriminālprocesa pamatprincipiem, kas noteikts KPL 22.panta, paredz, ka personai, kurai ar noziedzīgu nodarījumu radīts kaitējums, ņemot vērā tās morālo aizskārumu, fiziskās ciešanas un mantisko zaudējumu, tiek garantētas procesuālās iespējas morālas un materiālas kompensācijas pieprasīšanai un saņemšanai. Saskaņā ar Aizkraukles rajona tiesas 2013.gada 27.novembra spriedumu lietā Nr. 11370029213 teikto minētais princips atbilst „Eiropas padomes Direktīvas 2004/80 EK (2004.gada 29.aprīlis) par kompensāciju noziegumos cietušajiem”. Tāpat tiesa uzskata, ka KPL 22.panta deklarētā pamatprincipa praktisku realizāciju sīki regulē KPL 26.nodaļa „Ar noziedzīgu nodarījumu radītā kaitējuma atlīdzināšana” ievērtās normas.⁶⁰ Aizkraukles rajona tiesa izlemjot jautājumu par rādītā kaitējuma kompensācijas pamatotību ar procesuālajām un materiālajām tiesību normām, vadījās no judikatūrā nostiprinātā viedokļa, ka KPL 26.nodaļas normas satur arī materiālo tiesību normas, līdz ar to, tiesa var vadīties no KPL normām.⁶¹

KPL 350.panta 1.daļā ir noteikts: „Kompensācija ir naudas izteiksmē noteikta samaksa, ko persona, kura ar noziedzīgu nodarījumu radījusi kaitējumu, samaksā cietušajam kā gandarījumu par morālo aizskārumu, fiziskajām ciešanām un mantisko zaudējumu”. Kurzemes Apgabaltiesas 2013.gada 17.septembra spriedumā lietā Nr. 11261043812 ir norādīts, ka saskaņā ar KPL 350.panta 1.daļu, kaitējuma kompensācija ir izmaksājama cietušajam, savukārt 1.instances tiesa morāla kaitējuma piedziņu bija noteikusi par labu nepilngadīgā cietušā pārstāvim, kas ir pret KPL noteikto.⁶²

⁵⁹ K.Strada-Rozenberga. Cietušais un tā tiesības kriminālprocesā. Jurista vārds, 2008. gada 4.novembris nr.42. Pieejams: <http://www.juristavards.lv> [aplūkots 2014.gada 11.aprīlī]

⁶⁰ Aizkraukles rajona tiesas 2013.gada 27.novembra spriedums lietā Nr. 11370029213. Pieejams: <http://www.tiesas.lv> [aplūkots 2014.gada 13.maijā]

⁶¹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta 2007.gada 20.aprīļa lēmums lietā Nr. SKK-269/2007. Pieejams: <http://www.at.gov.lv> [aplūkots 2014.gada 13.maijā]

⁶² Kurzemes apgabaltiesas 2013.gada 17.septembra spriedums lietā Nr. 11261043812. Pieejams: <http://www.tiesas.lv> [aplūkots 2014.gada 13.maijā]

Saskaņā ar Meikališas Ā. teikto „Morālam kaitējumam pašam par sevi nav vērtības ekvivalenta, un tā kompensācija ir naudas summa, kas nepieciešama, lai dzēstu, padarītu mazākus negatīvās iedarbības rezultātus uz cietušā psihi, lai „atlīdzinātu” cietušajam par nodarītajām ciešanām”. Saskaņā ar Senāta lēmumu lietā SKK – 47/2013 „(...) izlemjot morālā kaitējuma atlīdzības apmēru, jāņem vērā, ka morālā kaitējuma atlīdzība neietver tādu kritēriju kā cietušā iepriekšējā labklājības līmeņa (mantiskā stāvokļa) nodrošināšana, jo ar morālo kaitējumu jāsaprot fiziskas vai garīgas ciešanas, kas izraisītas ar neatļautas darbības rezultātā nodarītu cietušā nemantisku tiesību vai nemantisku labumu aizskārumu”.⁶³

Kriminālprocesa likums nosaka, ka pierādīšanas priekšmetā neietilpst morālā kaitējuma kompensācijas apmēra pierādīšana, bet tikai paša morālā kaitējuma nodarīšanas fakta pierādīšana, kas ir pretēji materiālā kaitējuma pierādīšanai. Tāpēc kriminālprocesā faktiski netiek lemts jautājums par morālā kaitējuma atlīdzību nozieguma izdarīšanas gadījumā, neskatoties uz to, ka katrs noziegums nodara ne tikai materiālu kaitējumu, bet arī morālu kaitējumu, kuru būtu nepieciešams izteikt naudas izteiksmē un atlīdzināt cietušajam. Morālā kaitējuma kompensācijas apmēru varētu noteikt tiesa vadoties no tā, kādu apmēru norādījis cietušais. Saskaņā ar Augstākās tiesas Senāta lēmumu lietā SKK – 47/2013 tiesa, nosakot morālā kaitējuma apmēru, ņem vērā tiesu praksi, samērojamību un citus kritērijus.⁶⁴ Senāta 2012.gada 18.septembra lēmumā lietā Nr. 406/12 norādīts, ka, lemjot par morālā kaitējuma kompensācijas apmēru, jāievēro samērīguma princips un tas, ka morālā kaitējuma kompensācija ir tikai viens no kompensācijas veidiem un neaizstāj cietušā mantai un veselībai nodarīto kaitējumu.⁶⁵ Latvijas Republikas Jelgavas tiesas 2013.gada 19.novembra spriedumā lietā Nr.11221020213, kurā nepilngadīgais tika atzīts par cietušo kriminālprocesā sakarā ar to, ka viņam tika nodarīti viegli miesas bojājumi, tika pieteikta morāla kaitējuma kompensācija 1000 LVL apmērā, sakarā ar to, ka tika nodarītas fiziskas ciešanas un netika apmeklēta skola. Tiesa ir apmierinājusi šo pieteikumu daļēji, nosakot morāla kaitējuma kompensāciju 100 LVL apmērā.⁶⁶

KPL 97.panta 3.daļa paredz trīs cietušā tiesības. Kā viena no tām ir cietušā tiesības piedalīties kriminālprocesā. Šī tiesība, savukārt, tiek sadalīta sīkāk atkarībā no

⁶³ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2013.gada 31.janvāra lēmums lietā SKK – 47/2013. Pieejams: <http://www.at.gov.lv> [aplūkots 2014.gada 27.aprīlī]

⁶⁴ Turpat.

⁶⁵ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2012.gada 18.septembra lēmums lietā Nr. 406/12. Pieejams: <http://www.at.gov.lv> [aplūkots 2014.gada 26.aprīlī]

⁶⁶ Latvijas Republikas Jelgavas tiesas 2013.gada 19.novembra spriedums lietā Nr.11221020213 .Pieejams: <http://www.tiesas.lv> [aplūkots 2014.gada 09.maijā]

kriminālprocesa stadijas. Tā, piemēram, saskaņā ar KPL 98.pantu cietušā tiesības pirmstiesas kriminālprocesā ir sekojošas:

- Iepazīties ar kriminālprocesa reģistru un pieteikt noraidījumu tajā ierakstītajām amatpersonām;
- iesniegt pieteikumus par izmeklēšanas un citu darbību veikšanu;
- iepazīties ar lēmumu par ekspertīzes noteikšanu pirms tā nodošanas izpildei un iesniegt pieteikumu par tā grozīšanu, ja ekspertīze tiek izdarīta pēc viņa paša pieteikuma;
- likumā noteiktajā kārtībā iesniegt sūdzības par kriminālprocesa veikšanai pilnvarotas amatpersonas rīcību;
- likumā noteiktajos gadījumos, termiņos un kārtībā pārsūdzēt procesuālos lēmumus pirmstiesas kriminālprocesā;
- pēc pirmstiesas kriminālprocesa pabeigšanas saņemt to tiesai nododamās krimināllietas materiālu kopijas, kuri tieši attiecas uz noziedzīgu nodarījumu, ar kuru viņam nodarīts kaitējums, ja tās nav izsniegtas agrāk, vai ar prokurora piekrišanu iepazīties ar šiem krimināllietas materiāliem;
- pieteikt izmeklēšanas tiesnesim lūgumu iepazīstināt viņu ar speciālo izmeklēšanas darbību materiāliem, kuri netiek pievienoti krimināllietai (pirmdokumentiem).

Pie tam pirmstiesas procesā, konkrētāk aptaujā un nopratināšanā cietušajam ir arī visas liecinieka tiesības un pienākumi.

Tāpat KPL 99.- 101.panti paredz cietušā tiesības iztiesāšanas stadijā. Piemēram, pirmās instances tiesā cietušajam ir sekojošas tiesības:

- savlaicīgi uzzināt iztiesāšanas vietu un laiku;
- pieteikt noraidījumu tiesas sastāvam, atsevišķam tiesnesim, valsts apsūdzības uzturētājam un ekspertam;
- pašam piedalīties krimināllietas izskatīšanā;
- izteikt savu viedokli par katru paspriežamo jautājumu;
- piedalīties katra tiesā pārbaudāma pierādījuma tiešā un mutvārdos veiktā pārbaudē;
- iesniegt pieteikumus;
- uzstāties tiesas debatēs;
- iepazīties ar tiesas nolēmumu un tiesas sēdes protokolu;

- pārsūdzēt tiesas nolēmumu likumā noteiktajā kārtībā.

Apelācijas instances tiesā cietušajam tiesas sēdē ir tādas pašas tiesības kā pirmajā instancē, kā arī tiesības uzturēt un pamatot savu sūdzību vai to atsaukt. Papildus apelācijas instances tiesā cietušajam ir tiesības tiesas noteiktajā dienā saņemt apelācijas instances tiesas nolēmumu un iesniegt kasācijas sūdzību.

Cietušā tiesības kasācijas instances tiesā atšķiras atkarībā no tā, vai ir rakstveida process vai mutvārdu process. Tad, ja ir rakstveida process, cietušajam ir tiesības:

- pieteikt noraidījumu tiesas sastāvam vai atsevišķam tiesnesim;
- iesniegt rakstveida iebildumus par citu personu sūdzībām;
- pieteikt motivētu lūgumu par sūdzības izskatīšanu mutvārdu procesā atklātā tiesas sēdē viņa klātbūtnē.

Savukārt, ja process ir mutvārdu, cietušajam ir tiesības pieteikt noraidījumus, uzturēt vai atsaukt savu sūdzību un izteikt viedokli par citām sūdzībām, kas bijušas par pamatu viņa dalībai kasācijas instances tiesā.

Kā vēl viena tiesība, kas pieminēta KPL 97.panta 3.daļā ir cietuša tiesības lietot dzimto valodu un izmantot tulka pakalpojumus. Saskaņā ar KPL 11.pantu kriminālprocess notiek valsts valodā. Bet tas nenozīmē, ka nepilngadīgajam, kurš neprot valsts valodu, vai prot, bet slikti, ir jārunā valsts valodā. KPL paredz, ka cietušais var runāt tādā valodā, kuru viņš prot, kā arī viņam ir tiesības bez atlīdzības izmantot tulka pakalpojumus, kura piedalīšanos nodrošina procesa virzītājs vai cita atbildīgā persona, atkarībā no procesa stadijas. Tas attiecas arī uz tādiem nepilngadīgajiem cietušajiem, kuriem ir dzirdes, runas vai redzes traucējumi, arī šīs personas ir tiesīgas izmantot valodu, kuru tas prot, kā arī izmantot bez atlīdzības tulka palīdzību. Šādām personām, likumā paredzētajos gadījumos izsniedzot procesuālos dokumentus, nodrošina šo dokumentu pieejamību tām saprotamā valodā vai veidā, ko persona spēj uztvert.

Bez iepriekš pieminētajām tiesībām, KPL 97.panta 3.daļā ir noteikta cietušā tiesība neliecināt pret sevi un saviem tuviniekiem. Tā kā no iepriekšējās nodaļas izriet, ka nepilngadīgā cietušā tiesības liecināt ir viņa paša tiesības nevis viņa likumīgā pārstāvja tiesības, tad būtu svarīgi nepilngadīgajam izskaidrot liecību nozīmi un gaitu. Nepilngadīgajam cietušajam ir tiesības neliecināt pret sevi un saviem tuviniekiem jebkurā kriminālprocesā stadijā. Izmeklēšanas darbību veicējam ir pienākums izskaidrot cietušajam viņa tiesības un pienākumus pirms pratināšanas uzsākšanas, bet, autoresprāt, to, ka nepilngadīgajam cietušajam ir tiesības neliecināt pret sevi un saviem tuviniekiem, tā pārstāvim vai citam

procesa dalībniekam būtu jāizskaidro tā, lai bērns to saprot. Nepilngadīgais var neizprast šo savu tiesību un var apjukumā vai nesaprašanas dēļ liecināt pret sevi vai saviem tuviniekiem, domādams, ka tā jādara, kaut gan pats to nevēlas, tādā gadījumā šis liecības tik un tā paliek spēkā, ko nosaka KPL 131.panta 2.daļa.

KPL 97.panta 7.daļa nosaka, ka cietušajam ir tiesības savas tiesības īstenot brīvprātīgi un paša izraudzītajā apjomā. Tiesību neizmantošana nekavē procesa norisi.

Tas attiecas, piemēram, uz tādiem gadījumiem, kas cietušais pēc tiesas paziņojuma neierodas uz apelācijas instances tiesas sēdi, tad tiesai nav pienākums tiesas sēdi atlikt. Šajā situācijā cietušajam bija tiesības piedalīties tiesas sēdē, bet viņš tās neizmantoja. Saskaņā ar Senāta spriedumā Nr. SKK – 392/2011 teikto „Piedalīšanās apelācijas instances tiesas sēdē ir cietušā tiesības, kuras viņš var arī neizmantot, ja vien tiesa saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 560.panta otro daļu nav pieņēmusi lēmumu par cietušā aicināšanu uz tiesas sēdi”.⁶⁷

Ne mazāk svarīgas ir cietušā tiesības visās procesa stadijās un visos tā veidos izlīgt ar personu, kura radījusi viņam kaitējumu. Likumā paredzētajos gadījumos izlīgums ir pamats kriminālprocesa izbeigšanai. Tas norāda uz to, ka daudzos kriminālprocesa likuma paredzētajos gadījumos cietušajam ir tiesības izlemt kriminālprocesa gaitu, piemēram, tad, kad uz cietušā izlīguma pamata tiek izbeigts kriminālprocess.

Šajā sakarā Strada-Rozenberga K. ir izvirzījusi jautājumu par, to ka KPL ir palicis neatrisināts jautājums par to, ko darīt, ja nepilngadīgā cietušā, kurš sasniedzis 15 gadu vecumu, un viņa pārstāvja viedokļi nesakrīt. Piemēram, 17 gadu jauns cietušais vēlas izlīgumu kriminālprocesā, bet tā mamma nevēlas. Bet KPL neparedz šādas situācijas un arī šādu situāciju risinājumus.⁶⁸ Piemēram, Latvijas Republikas Rīgas rajona tiesas 2014.gada 18.februāra spriedumā lietā Nr.11520043613, kurā nepilngadīgajam cietušajam tika nodarīti smagi miesas bojājumi, kuri radās cietušā mātei pārkāpjot Ceļu satiksmes noteikumus, vadot transportlīdzekli, nepilngadīgā cietušā parstāvis (bērna tēvs) un apsūdzētā izlīguši.⁶⁹ Šajā situācijā nepilngadīgā cietušā vietā par izlīgumu lēma viņa parstāvis un saskaņā ar KPL viņam nebija jāprasa paša cietušā viedoklis.

Savukārt Udmurtijas Republikā šis jautājums nesagādā problēmas, jo pēc Udmurtijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu kolēģijas prakses izlīguma lietās, ja nepilngadīgā cietušā viedoklis par izlīguma realizēšanu nesakrīt ar tā likumiskā pārstāvja viedokli, tad vērā

⁶⁷ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2011.gada 8.septembra lēmums lietā SKK – 392/2011. Pieejams: <http://www.at.gov.lv> [aplūkots 2014.gada 13.aprīlī]

⁶⁸ Strada-Rozenberga K. Nepilngadīgā, kuram ar noezidzīgu nodarījumu nodarīts kaitējums, statuss kriminālprocesā. Grām.: Kriminālprocesa raksti 2005-2010. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2010, 380.lpp.

⁶⁹ Latvijas Republikas Rīgas rajona tiesas 2014.gada 18.februāra spriedums lietā Nr.11520043613. Pieejams: <http://www.tiesas.lv> [aplūkots 2014.gada 09.maijā]

ņemams ir pārstāvja lēmums. Bet pastāvot tādiem apstākļiem tiesas pienākums ir pārliecināties par šāda izlīguma noteikumi un iemesli, kā arī jānoskaidro, vai pārstāvis ir rīkojies nepilngadīgā cietušā interesēs.⁷⁰

Bez cietušā piekrišanas nedrīkst publiskot plašsaziņas līdzekļos procesuālo darbību laikā ar foto, video vai cita veida tehniskiem līdzekļiem fiksētu viņa attēlu, ja vien tas nav nepieciešams noziedzīgā nodarījuma atklāšanai. Tāpat, saskaņā ar BTAL 71.panta 1.daļu informācija, kuru par bērnu ieguvis bērnu aprūpes, izglītības, sociālās palīdzības vai citas iestādes darbinieks vai valsts vai pašvaldības institūcijas darbinieks, pildot amata pienākumus, ir konfidenciāla, un ziņas, kas jebkādā veidā varētu kaitēt bērna turpmākajai attīstībai vai viņa psiholoģiskā līdzsvara saglabāšanai, nav izpaužamas. Bez tam BTAL 71.panta 2.daļa nosaka ka ir aizliegts izplatīt personiski iegūto informāciju par bērnu, kurš kļuvis par nozieguma upuri, liecinieku vai izdarītājs likumpārkāpumu, kā arī tādu informāciju, kura bērnam varētu kaitēt tūlīt vai tālākā nākotnē.

No iepriekš nosauktajam cietušā tiesībām var secināt, ka pats nepilngadīgais diez vai varētu tās izmantot, jo tajās visās ir nepieciešama sapratne, kas nepilngadīgajam var nebūt pienācīgi attīstījusies. Tāpēc ir saprotama likumdevēja nostāja, paredzot nepilngadīgajam cietušajam pārstāvi arī kā tiesību pārņēmēju.

Bez iepriekš minētajām procesuālajām nepilngadīgā cietušā tiesībām, kuras, ja nepilngadīgais nav sasniedzis 15 gadu vecumu izmanto viņa pārstāvis, vai, ja bērns ir sasniedzis 15 gadu vecumu, kopā ar pārstāvi, nepilngadīgajam cietušajam ir vēl citas tiesības, kas paredzētas Bērnu tiesību aizsardzības likuma 2.nodaļā, un tās ir:

1. Tiesības uz dzīvību un attīstību;
2. Tiesības uz individualitāti;
3. Tiesības uz privāto dzīvi, un personas neaizskaramību un brīvību;

Uz šo nepilngadīgā cietušā tiesību norādīts Latvijas Republikas Rīgas pilsētas Kurzemes rajona tiesas 2013.gada 28.oktobra spriedumā lietā Nr.11096051013. Lietā persona, no kuras nepilngadīgais cietušais ir materiāli un citādi atkarīgs, izdarīja cietsirdīgu un vardarbīgu apiešanos ar nepilngadīgo. Tiesa ir norādījusi, ka šādā veidā pasūdzētā pārkāpa BTAL 9.pantu, kas nosaka, ka bērniem ir

⁷⁰ Ответы Судебной коллегии по уголовным делам Верховного суда УР на вопросы судов, касающиеся применения УПК РФ и УК РФ. Pieejams: http://vs.udm.sudrf.ru/modules.php?name=docum_sud&id=60 [aplūkots 2014.gada 14.maijā]

tiesības uz neaizskaramību, pret viņiem nedrīkst izturēties cietsirdīgi, mocīt un fiziski sodīt vai aizskart viņu godu un cieņu.⁷¹

4. Tiesības uz pilnvērtīgiem dzīves apstākļiem;
5. Tiesības uz izglītību un jaunradi;
6. Sociālās tiesības;
7. Tiesības uz īpašumu;
8. Tiesības uz aizsardzību no ekspluatācijas;
9. Tiesības uz atpūtu un brīvo laiku;
10. Tiesības piedalīties bērna tiesību aizsardzības programmu izstrādāšanā.⁷²

Iepriekš minētas nepilngadīgā tiesības tiek ļoti stingri aizsargātas un tās nodrošina Latvijas Republikas Satversme, Kriminālprocesa likums, citi likumi un normatīvie akti, kā arī Latvijai saistošie starptautiski līgumi. Tāpat nepilngadīgo cietušo tiesības Latvijā regulē Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencija par bērna tiesībām, kurai Latvija pievienojās pēc neatkarības atgūšanas. Šis konvencijas 12.pants nosaka nepilngadīgā tiesības brīvi paust savus uzskatus, kā arī tiesības tikt uzklautam jebkādas ar bērnu saistītas iztiesāšanas vai administratīvās izmeklēšanas gaitā vai nu tieši, vai ar pārstāvja vai attiecīga orgāna starpniecību nacionālās likumdošanas procesuālajās normās paredzētajā kārtībā.

Konvencijas par bērnu tiesībām 13.pants nosaka, ka bērnam ir tiesības brīvi izteikt savas domas; šīs tiesības ietver brīvību meklēt, saņemt un nodot jebkāda veida informāciju un idejas neatkarīgi no robežām mutvārdos, rakstveidā vai drukātā veidā, mākslas darbu veidā vai ar citu līdzekļu palīdzību pēc bērna izvēles.

Iepriekš minētās konvencijas 14.pants paredz nepilngadīgas personas tiesības uz domas, apziņas un reliģijas brīvību. Tāpat Konvencijas 16.pants paredz, ka neviens bērns nedrīkst būt patvaļīgas vai nelikumīgas iejaukšanās viņa tiesību realizēšanā uz personisko dzīvi, ģimenes dzīvi, dzīvojamo telpu neaizskaramību vai korespondences noslēpumu vai viņa goda un reputācijas nelikumīga apdraudējuma objekts.⁷³

Kriminālprocesa likumā Latvijā cietušā tiesības ir sadalītas kā cietušā tiesību vispārīgie principi un atsevišķi cietušā tiesības atkarībā no procesa stadijas. Savukārt **Igaunijas** Kriminālprocesā visas cietušā tiesības ir noteiktas vienuviet. Kopumā Igaunijas

⁷¹ Latvijas Republikas Rīgas pilsētas Kurzemes rajona tiesas 2013.gada 28.oktobra spriedums lietā Nr.11096051013. Pieejams: <http://www.tiesas.lv> [aplūkots 2014.gada 09.maijā]

⁷² Bērnu tiesību aizsardzības likums: LR likums. Pieejams: <http://www.likumi.lv> [aplūkots 2014.gada 10.aprīlī]

⁷³ Konvencija par bērnu tiesībām. Starptautisks dokuments. Pieejam <http://www.likumi.lv> [aplūkots 2014.gada 17.aprīlī]

Kriminālprocesa likums paredz līdzīgas cietušā tiesības kā Kriminālprocesa likums Latvijā. Igaunijas Kriminālprocesa likuma tāpat kā KPL Latvijā paredz cietušā pārstāvi, kuram tāpat kā Latvijā, pieder visas cietušā tiesības izņemot tiesības liecināt.⁷⁴

Tāpat kā KPL Igaunijā arī KPL **Šveicē** neparedz cietušā tiesības atkarībā no kriminālprocesa stadijas, visas tiesības ir attiecināmas uz kriminālprocesu kopumā. Atšķirībā no KPL Latvijā un Igaunijā, Šveicē ir speciāli paredzētas tiesības nepilngadīgajam cietušajam, kas paredz īpašu nepilngadīgo cietušo privātās dzīves aizsardzību likumā noteiktajos gadījumos.⁷⁵

Kriminālprocesa likumā **Krievijā** cietušā tiesības tāpat kā Igaunijā un Šveicē attiecas uz visu kriminālprocesu kopumā un nav sadalītas atkarībā no procesa stadijas, kā tas ir Kriminālprocesa likumā Latvijā. KPL Krievijā cietušo tiesību būtība sakrīt ar to, kas ir Latvijā, bet Krievijā cietušo tiesības ir noteiktas detalizētāk.⁷⁶

3.2. Nepilngadīgā cietušā un viņa pārstāvja pienākumi un atbildība

Bez tiesībām likumdevējs ir paredzējis nepilngadīgajam cietušajam arī pienākumus. Ņemot vērā to, ka visas nepilngadīgā cietušā tiesības pieder tā likumīgajam pārstāvim, ja nepilngadīgais cietušais nav sasniedzis 15 gadu vecumu, tad, kas attiecas uz nepilngadīgā cietušā pienākumiem, tad svarīgi ir ņemt vērā to, ka nepilngadīgā cietušā pienākumus pilnībā viņa pārstāvis nevar realizēt, piemēram, tas nevar realizēt nepilngadīgā cietušā personiskos pienākumus, tādus, kurus izpildīt var tikai konkrēta persona. Piemēra, nepilngadīgā cietušā pārstāvis nevar liecināt viņa vietā. Ja ir nepieciešama informācija no nepilngadīgā cietušā, tas viņš ir jānopratina. Savukārt, ja nepieciešama informācija no pārstāvja, tad jānopratina pārstāvis.⁷⁷

Cietušo tiesību izmantošana ir brīvprātīga, respektīvi, cietušais ir tiesīgs pats izvēlēties, vai īstenot savas tiesības vai ne, un ja jā, tad kādā apmērā. Savukārt pienākumu pildīšana cietušajam tai skaitā arī nepilngadīgajam cietušajam ir obligāta un atteikties no to pildīšanas

⁷⁴ Criminal Procedure Code of the Republic of Estonia. Pieejams: http://legislationline.org/download/action/download/id/4709/file/Estonia_CPC_am2013_en.pdf [aplūkots 2014.gada 23.aprīlī]

⁷⁵ Criminal Procedure Code of the Swiss Confederation. Pieejams: http://legislationline.org/download/action/download/id/4853/file/Swiss_CPC_2007_am2013_en.pdf [aplūkots 2014.gada 23.aprīlī]

⁷⁶ Уголовно – процессуальный кодекс РФ. Pieejams: http://www.consultant.ru/popular/upkrf/11_7.html#p860 [aplūkots 2014.gada 23.aprīlī]

⁷⁷ Meikališa Ā., Strada-Rozenberga K. Kriminālprocesa dalībnieki. Raktu kopas „Pārmaiņu laiks kriminālprocesā” 3.raksts. Grām.: Kriminālprocesa raksti 2005-2010. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2010, 102.lpp.

cietušais nevar. Tā, piemēram, ja cietušais neatsaucas uz aicinājumu piedalīties izmeklēšanas darbībā, kas ir viņa pienākums, tad viņu var pakļaut piespiedu atvešanai. Šo nostāju paredz KPL 103.panta 2.daļa. No tā izriet, ka pienākumu pildīšana ir obligāta un nepieciešamības gadījumā var tikt nodrošināta ar procesuālu piespiedu līdzekļu palīdzību, kā arī būt par pamatu procesuālu sankciju piemērošanai.⁷⁸

Tā saskaņā ar KPL 103.panta 1.daļu cietušā, tai skaitā arī nepilngadīgā cietušā pienākumi ir ierasties kriminālprocesa veikšanai pilnvarotas amatpersonas norādītajā laikā un vietā un piedalīties izmeklēšanas darbībā. Tāpat KPL 103.panta 3.daļā paredzēts cietušā pienākums pēc procesa virzītāja pieprasījuma nekavējoties rakstveidā paziņot savu sūtījumu saņemšanas pasta vai elektronisko adresi. Ar šo paziņojumu cietušais apņemas 24 stundu laikā saņemt kriminālprocesi veicošās amatpersonas nosūtītos sūtījumus un bez kavēšanās ierasties pēc procesa virzītāja uzaicinājuma vai izpildīt citus minētos kriminālprocesuālos pienākumus.

Bez tam cietušajam ir pienākums pakļauties tiesas sēdes priekšsēdētāja rīkojumiem par kārtības ievērošanu tiesas sēdē, kā arī pakļauties visām izmeklēšanas darbībām, kā tas paredzēts likumā.⁷⁹

Kriminālprocesa likums paredz, ka nepilngadīgā cietušā tiesības pieder viņa likumiskajam pārstāvim, izņemot gadījumu, kad cietušais sasniedzis 15 gadu vecumu, tad tiesības realizē nepilngadīgais kopā ar savu pārstāvi. Savukārt KPL neparedz, kas pilda nepilngadīgā cietušā pienākumus. Pēc autores domām Kriminālprocesa likums ir papildināms ar tiesību normām, kuras paredzētu, kas tiesīgs pildīt nepilngadīgā cietušā pienākumus, kā arī kurus pienākumus pilda pats nepilngadīgais cietušais un kurus viņa pārstāvis. Tā, piemēram, KPL 104.panta 4.daļa paredz nepilngadīgā cietušā atsevišķas tiesības, kuras viņš izmanto bez pārstāvja – liecināt un izteikt savu viedokli. Savukārt KPL 103.pantā, kur paredzēti cietušā pienākumi, nav nekādas norādes uz nepilngadīgā cietušā pienākumiem, kaut gan skaidrs, ka nepilngadīgais cietušais kriminālprocesā piedalās kopā ar savu pārstāvi. Tāpēc nav īsti skaidrs, vai KPL 103.panta 1.daļā cietušā pienākums piedalīties izmeklēšanas darbībās nepilngadīgajam cietušajam jāpilda patstāvīgi vai ar pārstāvja starpniecību.

Bez Kriminālprocesa likumā regulētajiem cietušā, kā kriminālprocesuālā dalībnieka pienākumiem, nepilngadīgajam cietušajam ir arī citi pienākumi, kuri regulēti Bērnu tiesību aizsardzības likuma 4.nodaļā. Šie pienākumi ir nemazāk svarīgi, jo attiecas tieši uz

⁷⁸ Meikališa Ā., Strada-Rozenberga K. Kriminālprocesa dalībnieki. Raktu kopas „Pārmaiņu laiks kriminālprocesā” 3.raksts. Grām.: Kriminālprocesa raksti 2005-2010. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2010, 101.lpp.

⁷⁹ Meikališa Ā. Kriminālprocesa tiesības. Vispārīgā daļa. Rīga: RaKa, 2000, 230.lpp.

nepilngadīgu personu kopumā. Tā, saskaņā ar BTAL 22.pantu, nepilngadīgai personai ir pienākumi mājās. Saskaņā ar BTAL 22.panta 1.daļu nepilngadīgajam ir pienākums atbilstoši savam vecumam apkopt sevi un piedalīties mājas darbos. Savukārt saskaņā ar BTAL 22.panta 2.daļu nepilngadīgajam jāizturas ar cieņu pret saviem vecākiem (adoptētājiem) un citiem ģimenes locekļiem, pret aizbildņiem un audžuģimenes locekļiem. Bez iepriekš minētā pienākuma BTAL 23.pants paredz nepilngadīgā pienākumus pret sabiedrību:

- Nepilngadīgais ir pilntiesīgs sabiedrības loceklis. Viņa pienākumi pret sabiedrību pieaug atbilstoši vecumam.
- Nepilngadīgajam ir pienākums mācīties atbilstoši savai fiziskajai un garīgajai attīstībai. Mācību laikā viņam jāievēro izglītības iestādes iekšējās kārtības noteikumi.
- Nepilngadīgajam atkarībā no viņa vecuma un brieduma pakāpes ir pienākums sargāt savu veselību.
- Nepilngadīgajam jāizturas ar cieņu pret valsti, tās simboliem un jāievēro likumi
- Nepilngadīgajam jāievēro sabiedrībā pieņemtie uzvedības noteikumi.
- Nepilngadīgais nedrīkst, izmantojot savas tiesības, aizskart citu nepilngadīgo un pieaugušo tiesības un likumīgās intereses.
- Nepilngadīgajam ir pienākums saudzīgi izturēties pret apkārtējo vidi.⁸⁰

Bez cietušā tiesībām un pienākumiem, likumdevējs ir paredzējis cietušā atbildību. Piemēram, cietušais ir atbildīgs par atteikšanos liecināt vai par apzināti nepatiesu liecību došanu. Svarīgi ir tas, ka par atteikšanos liecināt un apzināti nepatiesu liecību došanu pie kriminālatbildības var saukt tikai tādu cietušo, kurš sasniedzis 14 gadu vecumu. Līdz ar to, mazgadīgu personu pie kriminālatbildības par atteikšanos liecināt vai par apzināti nepatiesu liecību sniegšanu nesauc. Tas savukārt neattiecas uz nepilngadīgām personām, kuras ir vecākas par 14 gadu vecumu, tas ir atbildīgas par iepriekš minētām darbībām.

⁸⁰ Bērnu tiesību aizsardzības likums: LR likums. Pieejams: <http://www.likumi.lv> [aplūkots 2014.gada 6.aprīlī]

4. NEPILNGADĪGĀ CIETUŠĀ UN VIŅA PĀRSTĀVJA LOMA KRIMINĀLPROCESUĀLAJĀS IZMEKLĒŠANAS DARBĪBĀS.

Personai, kas cietusi no noziedzīga nodarījuma ir likumā paredzētās tiesības un pienākumi. Tai skaitā personai ir tiesības un tai ir pienākums vērsties atbildīgajās institūcijās un zinot par noziedzīga nodarījuma faktu. Pēc kā, izvērtējot attiecīgo situāciju, tiek pieņemts lēmums par kriminālprocesa uzsākšanu. Kriminālprocess sastāv no vairākām stadijām. Kā viena no tām ir pirmstiesas kriminālprocess, kas sevī ietver izmeklēšanas darbības ar mērķi noskaidrot: vai ir noticis noziedzīgs nodarījums, personu, kura saucama pie kriminālatbildības, kā arī noskaidrot vai ir pamats kriminālprocesa izbeigšanai, pabeigšanai vai virzīšanai uz tiesu.

Saskaņā ar KPL 138.pantu izmeklēšanas darbības ir procesuālās darbības, kas vērstas uz ziņu iegūšanu vai jau iegūto ziņu pārbaudi konkrētajā kriminālprocesā.

R. Jakupovs uzskata, ka izmeklēšanas darbības ir procesuālas darbības, lai savāktu un pārbaudītu pierādījumus, kuri ir paredzēti kriminālprocesuālā likumdošanā un kuri ir virzīti, lai noskaidrotu tos faktiskos apstākļus, kuriem ir nozīme, bet noteiktos gadījumos arī lai sasniegtu citus, likumā paredzētus mērķus, un kam raksturīgs patstāvīgums un detalizēta norises procesūra un tās gaitas un galarezultātu noformēšana.⁸¹

Savukārt pēc A. Čuviļeva domām, izmeklēšanas darbības ir tās procesuālās procesa virzītāja darbības, kas ir galvenie pamatlīdzekļi, lai noskaidrotu apstākļus, kam ir būtiska nozīme krimināllietā. Lielākās daļas izmeklēšanas darbību nozīme izpaužas pierādījumu savākšanā, nostiprināšanā un pārbaudē. Šie pierādījumi dod tiesības procesa virzītājam pieņemt lietā procesuālus lēmumus un galarezultātā sekmēt patiesības noskaidrošanu.⁸²

No iepriekš minētajiem dažādu autoru viedokļiem izriet, ka izmeklēšanas darbības ir tādu darbību grupa, kuras tiek veiktas izmeklēšanas gaitā, kuru uzdevums ir atklāt, noskaidrot faktus, kam var būt pierādījumu nozīme.⁸³

Saskaņā ar šī brīža Kriminālprocesa likumu, izmeklēšanas darbības, kurās var tikt iesaistīts nepilngadīgais cietušais un viņa pārstāvis ir: pratināšana, aptauja, konfrontēšana, apskate, aplūkošana, liecību pārbaude uz vietas, uzrādīšana atpazīšanai, ekspertīze. Ņemot vērā nepilngadīgā cietušā īpašu kriminālprocesuālo stāvokli, arī izmeklēšanas darbībās

⁸¹ Meikališa A. Pirmstiesas izmeklēšana. Rīga, 2001. 54.lpp.

⁸² Turpat, 54.lpp.

⁸³ Turpat, 55.lpp.

nepilngadīgajiem cietušajiem ir īpatnējs regulējums, kurā likumdevējs ir ņēmis vērā nepilngadīgā cietušā garīgo un fizisko stāvokli.

4.1. Nepilngadīgais cietušais un viņa pārstāvis izmeklēšanas darbībā ar pratināšanas elementiem

Ņemot vērā iepriekšējā nodaļā aplūkotās nepilngadīgā cietušā un viņa pārstāvja tiesības, uzmanība jāpievērš tam, ka viena no nepilngadīgā cietušā tiesībām, kuru viņš īsteno patstāvīgi, bez tiesību nodošanas savam likumiskajam pārstāvim ir tiesības liecināt. Tāpēc ir svarīgi aplūkot nepilngadīgā cietušā pratināšanas procesu.

Pirmstiesas procesā cietušais, tai skaitā arī nepilngadīgais cietušais tiek nopratināts, lai būtu iespējams savākt pierādījumus tālākām darbībām. Saskaņā ar KPL 145.pantu pratināšana ir izmeklēšanas darbība, kuras saturs ir informācijas iegūšana no pratināmās personas. Cietušā liecība par notikušo ir viens no svarīgākajiem pierādījumiem kriminālprocesā. Kriminālprocesa likums paredz īpašas prasības attiecībā uz vardarbībā cietušo bērnu nopratināšanu.

KPL 146.panta 1.daļā paredzēta kārtība, kādā uz pratināšanu tiek aicināta pilngadīga persona un , proti, to aicina ar pavēsti vai citādā veidā, informējot, kas un kādā lietā aicina sniegt liecību, kā arī par neierašanās sekām. Savukārt nepilngadīgu personu, saskaņā ar KPL 146.panta 3.daļu uz pratināšanu aicina ar viņa likumiskā pārstāvja, mācību iestādes vai bāriņtiesas (pagasttiesas) starpniecību. Bet pastāvot apstākļiem, kas pamatoti liedz vai apgrūtina izmantot šādu aicināšanas kārtību, nepilngadīgo aicina, neizmantojot minēto starpniecību.

Bez iepriekš pieminētajām pratināšanas īpatnībām, kas attiecas uz nepilngadīgo cietušo, vēl ir svarīgs pratināšanas ilgums. Saskaņā ar KPL 148.panta 1.daļu pilngadīgas personas pratināšanas ilgums bez šīs personas piekrišanas vienā diennaktī nedrīkst pārsniegt astoņas stundas, ieskaitot pārtraukumu. Savukārt nepilngadīgā pratināšanas ilgums bez viņa piekrišanas vienā diennaktī nedrīkst pārsniegt sešas stundas, ieskaitot pārtraukumu, ko nosaka KPL 152.panta 1.daļa. Saskaņā ar pētījuma „Seksuālā vardarbībā cietušo bērnu nopratināšanas prakse Latvijā” rezultātiem vidējais 1.nopratināšanas ilgums ir 89,27 minūtes, vidējais 2.nopratināšanas ilgums ir 71,00 minūtes un vidējais 3.nopratināšanas ilgums ir 27,57 minūtes. Tomēr atsevišķos gadījumos nopratināšana var ilgt līdz pat trijām stundām, kas priekš bērna ir ilgs laiks un šādas nopratināšanas var būt psiholoģiski smagas. (skatīt

Pielikumā diagrammu Nr.1). Pētījumā tika novērota tendence, ka atkārtotās nopratināšanas ir caurmērā ir īsākas, kas norāda, ka tajās tiesām tiek precizēta informācija un netiek prasīts no bērna pārstāstīt visu piedzīvotās vardarbības pieredzi (skatīt Pielikumā diagrammu Nr.2). Vienlaikus tieši visgarākā nopratināšana, līdz trijām stundām tika konstatēta 2.nopratināšanas reizē. Pētījuma datu analīzē tika konstatēti 4 gadījumi, kad nopratināšanas ilgums protokolā nebija fiksēts, kas ir procesuāls pārkāpums.⁸⁴

Likumdevējs ir ņēmis vērā nepilngadīgas personas garīgas un fiziskas spējas un ir paredzējis nepilngadīgajiem cietušajiem vieglākus noteikumus, kas attiecas uz pratināšanu. Saskaņā ar KPL 151.panta 1.daļu pilngadīgu personu pirms pratināšanas brīdina par atbildību par atteikšanos liecināt vai par apzināti nepatiesu liecību došanu. Tas arī attiecas uz nepilngadīgām personām, izņemot, ja nepilngadīgais cietušais nav sasniedzis 14 gadu vecumu, tad to nebrīdina par atbildību par atteikšanos liecināt vai par apzināti nepatiesu liecību došanu.

Kriminālprocesa likuma 152.panta 2.daļa paredz, ka nepilngadīgo, kurš nav sasniedzis 14 gadu vecumu, vai, pēc izmeklēšanas darbības veicēja ieskata, jebkuru nepilngadīgo pratina pedagoga vai tāda speciālista klātbūtnē, kas apmācīts psihologa darbam ar bērniem kriminālprocesā. Vienam no nepilngadīgā likumiskajiem pārstāvjiem, pilngadīgam tuviniekam vai uzticības personai ir tiesības piedalīties pratināšanā, ja vien viņš pats nav persona, pret kuru uzsākts kriminālprocess, aizturētais, aizdomās turētais vai apsūdzētais un ja pret to neiebilst nepilngadīgais. Minētā persona ar izmeklēšanas darbības veicēja atļauju var uzdot jautājumus pratināmajam.⁸⁵ Pamatojoties uz iepriekš minēto, redzams, ka likumdevējs paredz nepilngadīgā cietušā pārstāvību nopratināšana. Bet praksē bieži, nepilngadīgais cietušais nopratināšanā piedalās viens. Par to liecina pētījuma „Seksuālā vardarbībā cietušo bērnu nopratināšanas prakse Latvijā” rezultāti, kuros teikts, ka aptuveni pusē no analizētajām krimināllietām nopratināšanā piedalās nepilngadīgā cietušā likumiskie pārstāvji (skatīt Pielikumā diagrammu Nr.3). Tas nozīmē, ka aptuveni puse nepilngadīgo cietušo nopratināšanā ir vieni un to tiesības netiek pienācīgi aizstāvētas.

⁸⁴ Centrs Dardedze. Ziņojums par pētījuma “Seksuālā vardarbībā cietušo bērnu nopratināšanas prakse Latvijā” rezultāti. Rīgā, 2013, 19.lpp.

⁸⁵ Kriminālprocesa likuma: LR likums. Pieejams: <http://www.likumi.lv> [aplūkots 2014.gada 09.aprīlī]

Visbiežāk likumiskais pārstāvis bērnam nopratināšanas laikā ir mamma, ļoti reti bāriņtiesas pārstāvis, pedagogs. Tikai atsevišķos gadījumos kā bērna likumiskais pārstāvis darbojas sociālais darbinieks un cietušā māsa.⁸⁶

Saskaņā ar KPL nepilngadīgo, kas nav sasniedzis 14 gadu vecumu pratina pedagoga vai tāda speciālista klātbūtnē, kas apmācīts psihologa darbam ar bērniem kriminālprocesā. Saskaņā ar pētījuma „Seksuālā vardarbībā cietušo bērnu nopratināšanas prakse Latvijā” rezultātiem aptuveni 15% gadījumu cietušā bērna nopratināšanā nav piedalījies (vai protokolā nav fiksēts, ka ir piedalījies) psihologs vai pedagogs, kas ir pretrunā ar Kriminālprocesa likumā noteiktajām normām un uzskatāms par procesuālu pārkāpumu.⁸⁷ Pēc autores domām šis jautājums būtu īpaši jākontrolē, jo nepilngadīgajam cietušajam, kurš cietis no noziedzīga nodarījuma, noteikti ir nepieciešama kompetentas personas palīdzība un atbalsts, it īpaši nopratināšanas laikā, jo tieši tad bērnam ir jāatsauc atmiņā viss notikušais, ka tam var būt ļoti smagi.

Tāpat var rasītes situācija, ka nepilngadīga persona ir cietusi no nodarījuma, ko izdarījusi persona, no kuras cietušais ir materiāli vai citādi atkarīgs, vai no cilvēku tirdzniecības vai seksuālas izmantošanas, vai arī cietusī persona nav sasniegusi 14 gadu vecumu, tad, ja psihologs norāda procesa virzītājam, ka šī nepilngadīgā psihei var kaitēt atkārtota tieša pratināšana, tā izdarāma tikai ar izmeklēšanas tiesneša atļauju, bet tiesā — ar tiesas lēmumu. Tā, piemēram, Latvijas Republikas Gulbenes rajona tiesas izskatītajā lietā Nr.11170041113 psihologs ir norādījis, ka nepilngadīgais, kurš atzīts par cietušā konkrētajā lietā ir piedzīvojis savai dzīvībai bīstamu situāciju – fizisku un psiholoģisku vardarbību un nolaidību no tēva puses, un šajā sakarā izteica tiesai atzinumu, ka nepilngadīgā pieaicināšana sniegt liecības nav vēlama. Tiesa atbalstīja šo psihologa atzinumu.⁸⁸ Saskaņā ar ziņojuma par pētījuma „Seksuālā vardarbībā cietušo bērnu nopratināšanas prakse Latvijā” rezultātiem, kurā tika analizētas 64 krimināllietas, kurās cietušie ir nepilngadīgas personas, praksē, seksuālā vardarbībā cietušu bērnu nopratināšana notiek tikai psihologa vai pedagoga klātbūtnē, kā arī procesa virzītāji cenšas izvairīties no atkārtotas nopratināšanas. Tomēr, ļoti bieži kriminālprocesa laikā nepilngadīgajam ir vairakkārt jāstāsta par piedzīvoto vardarbību. Visbiežāk, 32 (50,0%) krimināllietās bērni par vardarbības pieredzi stāstīja 2 reizes un 20 (31,3%) krimināllietās vienu reizi. Tas nozīmē, ka vairums gadījumos nepilngadīgie cietušie

⁸⁶ Centrs Dardedze. Ziņojums par pētījuma “Seksuālā vardarbībā cietušo bērnu nopratināšanas prakse Latvijā” rezultāti. Rīgā, 2013, 17.-18.lpp. Pieejams: <http://www.bernskacietusais.lv/> [aplūkots 2014.gada 10.martā]

⁸⁷ Turpat, 19.lpp.

⁸⁸ Latvijas Republikas Gulbenes rajona tiesas 2014.gada 17.janvāra spriedums lietā Nr. 11170041113. Pieejams: <http://www.tiesas.lv> [aplūkots 2014.gada 09.maijā]

par vardarbības pieredzi stāsta līdz divām reizēm. Tomēr satopami arī gadījumi, kad vardarbības pieredzes atkārtošana notiek daudzas reizes, tā 1 (1,6%) krimināllietā nepilngadīgais cietušais piedzīvoto kriminālprocesa laikā atkārtoja 6 reizes, 2 (3,1%) krimināllietās 4 reizes un 8 (12,5%) krimināllietās 3 reizes. 1 (1,6%) krimināllietā no bērnam seksuālā vardarbības pieredze netika iegūta.⁸⁹

Saskaņā ar KPL 153.pantu, ja psihologs uzskata, ka 14 gadus nerasniegušās personas psihei vai tāda nepilngadīgā psihei, kas atzīts par cietušo no vardarbības, ko nodarījusi persona, no kuras cietušais ir materiāli vai citādi atkarīgs, cilvēku tirdzniecības vai seksuālās izmantošanas, var kaitēt tieša pratināšana, to var izdarīt ar tehnisko līdzekļu un psihologa starpniecību. Ja izmeklētājs vai prokurors tam nepiekrīt, tieša pratināšana izdarāma tikai ar izmeklēšanas tiesneša atļauju, bet tiesā — ar tiesas lēmumu. Tādā situācijā, procesa virzītājs un citas viņa pieaicinātās personas atrodas citā telpā, kur tehniskie līdzekļi nodrošina to, ka var dzirdēt un redzēt pratināmo personu un psihologu. Pratināmais kopā ar psihologu atrodas telpā, kura piemērota sarunai ar nepilngadīgo un kurā tehniski nodrošināts, ka procesa virzītāja uzdotos jautājumus dzird tikai psihologs.

Pratināšanas procesā, kurā ir iesaistīts psihologs pastāv atšķirības atkarībā no nepilngadīgā cietušā vecuma. Tā, piemēram, ja pratināmā persona nav sasniegusi 14 gadu vecumu, psihologs, ievērojot konkrētos apstākļus, nepilngadīgajam izskaidro notiekošo darbību nepieciešamību un viņa sniegtās informācijas nozīmi, noskaidro personas datus, uzdod nepilngadīgā psihei atbilstošā formā procesa virzītāja jautājumus, ja nepieciešams, — informē par pārtraukumu izmeklēšanas darbībā un tās atsākšanu. Savukārt, ja pratināmā persona ir sasniegusi 14 gadu vecumu, procesa virzītājs ar psihologa starpniecību informē nepilngadīgo par veicamās izmeklēšanas darbības būtību, noskaidro viņa personas datus, izskaidro viņa tiesības un pienākumus, kā arī brīdina viņu par atbildību par savu pienākumu nepildīšanu, uzdod nepilngadīgā psihei atbilstošā formā procesa virzītāja uzdotos jautājumus; ja nepieciešams, — informē par pārtraukumu izmeklēšanas darbībā un tās atsākšanu.

Kā vēl vienu īpatnību var minēt to, ka gan pilngadīgajam cietušajam, gan nepilngadīgajam cietušajam ir jāparaksta pratināšanas protokols, izņemot gadījumu, ja nepilngadīgais cietušais nav sasniedzis 14 gadu vecumu.⁹⁰

No visa iepriekš minētā var secināt, ka vienā no izmeklēšanas darbībām, proti, pratināšanā, liela loma cietušā vecumam, un nepietiek ar to, ka ir sadalījums – pilngadīgais un

⁸⁹ Centrs Dardedze. Ziņojums par pētījuma “Seksuālā vardarbībā cietušo bērnu nopratināšanas prakse Latvijā” rezultāti. Rīgā, 2013, 12.-13.lpp. Pieejams: <http://www.bernskacietusais.lv/> [aplūkots 2014.gada 10.martā]

⁹⁰ Kriminālprocesa likuma: LR likums. Pieejams: <http://www.likumi.lv> [aplūkots 2014.gada 09.aprīlī]

nepilngadīgais cietušais. Šeit liela vērība tiek pievērsta mazgadīgajam cietušajam, proti, tādām nepilngadīgajam, kas nav sasniedzi 14 gadu vecumu.

Liecību iegūšanā ļoti svarīgi ir tas, lai informācija būtu pēc iespējas tuvāka tai, kas patiesībā notika, kā arī lai tiek atklāti pēc iespējas vairāk fakti. Nepilngadīga persona un īpaši mazgadīga persona notikušo izprot un uztver savādāk nekā pilngadīga persona, tāpēc ir svarīgi savlaicīgi veikt nopratināšanu, kamēr nepilngadīgais cietušais visu labi atceras. Savlaicīgai nopratināšanai ir arī citi svarīgi iemesli, tā, piemēram, saskaņā ar ziņojuma par pētījuma „Seksuālā vardarbībā cietušo bērnu nopratināšanas prakse Latvijā” rezultātiem tika secināts, ka, ja bērns savu pieredzi stāsta neilgi pēc traumas viņam to ir vieglāk izgūt no atmiņas un tas ir mazāk traumējoši. Piedevām, jāņem vērā, ka visbiežāk bērnam vardarbības stāstu būs jāstāsta vecākiem, ārstam, psihologam, sociālam darbiniekam u.c. speciālistiem, radiem un draugiem. Katrā pieredzes pārstāstīšanas reizē tā transformējas, vienas detaļas pazaudējot, bet citas iegūstot, un līdz ar to pakāpeniski atmiņas mainās un pieredzes atstāstījums kļūst neprecīzāks. Tādēļ ir svarīgi analizēt pašreizējo praksi attiecībā uz ilgumu no ziņojuma saņemšanas līdz pirmajai nopratināšanai.⁹¹

Saskaņā ar iepriekš minētajā pētījuma datiem, 14 krimināllietās no 64 nopratināšana ir notikusi tajā pašā mēnesī, kad noticis noziedzīgais nodarījums, kas ir ļoti pozitīvi vērtējam, jo atklāšana, ziņošana, kriminālprocesa ierosināšana un nopratināšana ir notikusi ļoti operatīvi un atbilst nepilngadīgā cietušā vislabākajām interesēm. 12 krimināllietās no 64 nopratināšana notika līdz trijiem mēnešiem pēc noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas. 3 12 krimināllietās no 64 nopratināšana notika līdz pusgadam, 8 krimināllietās - līdz gadam un 3 krimināllietās līdz diviem gadiem. Taču ceturtajā daļā gadījumu vardarbību pret bērnu ilgu laiku ir palikusi neatklāta un līdz ar to arī nopratināšana ir notikusi ļoti ilgu laiku pēc paša noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas tā 6 krimināllietās nopratināšana notikusi līdz trijiem gadiem pēc noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas un 8krimināllietās - ilgāk kā pēc trijiem gadiem. Pētījuma datus konstatēti gadījumi, ka nopratināšana notikusi pat vairāk kā 7 gadus pēc noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas, kas apgrūtina ticamu un izmantojumu liecību iegūšanu, kā arī citu pierādījumu savākšanu un nostiprināšanu.⁹²

Likumdevējs nav konkrēti paredzējis kādos apstākļos jānotiek nepilngadīgā cietušā nopratināšanai. Tas nav paredzējis konkrētas telpas vai to aprīkojumu un labiekārtojumu. Šis jautājums pēc autores domām būtu jārisina, jo nepilngadīga persona uztver apkārt notiekošo

⁹¹ Centrs Dardedze. Ziņojums par pētījuma “Seksuālā vardarbībā cietušo bērnu nopratināšanas prakse Latvijā” rezultāti. Rīgā, 2013, 14. lpp. Pieejams: <http://www.bernskacietusais.lv/> [aplūkots 2014.gada 10.martā]

⁹² Turpat, 14.-15. lpp.

savādāk nekā pilngadīga, ir svarīgi, lai telpa, kurā notiek pratināšana ir mājīga, lai bērns tajā justos droši un mierīgi. Diemžēl praksē par to nav īpaši piedomāts. No ziņojuma par pētījuma „Seksuālā vardarbībā cietušo bērnu nopratināšanas prakse Latvijā” rezultātiem izriet, ka visbiežāk nopratināšana notiek policijas iecirknī, kurā nav speciālas telpas nepilngadīgo nopratināšanai, kā arī nav pieejami tehniskie palīgīdzekļi, lai nopratināšanu varētu ierakstīt video. Nedaudzos gadījumos nopratināšanai tiek izmantoti krīžu centri, kuros visos ir izveidotas nepilngadīgajiem piemērotas nopratināšanas telpas, kas aprīkotas ar tehniskajiem līdzekļiem. Vēl neliela nopratināšanu notiek konsultatīvajos centros. Dažos no tiem arī ir izveidotas nepilngadīgajiem piemērotas nopratināšanas telpas. Atsevišķos gadījumos tiek izmantotas sociālo un izglītības iestāžu telpas. Šādu telpu izmantošanu nevar uzskatīt par atbilstošu seksuālā vardarbībā cietuša bērna nopratināšanai.⁹³

Pēc autores domām ir nepieciešams ieviest speciālu regulējumu, kādos apstākļos un kādā telpā jānotiek nepilngadīgā cietušā pratināšanai. Īpaši tas būtu svarīgi, ja tiek pratināta mazgadīga persona. Šajās telpās būtu jāparedz arī video un skaņas ieraksta iespējas, kas fiksētu jebkuru bērna izteikumu un emocionālo fonu. Tas palīdzētu izvairīties no nepilngadīgo cietušo atkārtotas pratināšanas. Neskatoties uz šādu telpu trūkumu, valsts iestāžu rīcība ir tehniskas ierīces, ar kuru palīdzību varētu ierakstīt nopratināšanas gaitu, tomēr, kā liecina pētījuma „Seksuālā vardarbībā cietušo bērnu nopratināšanas prakse Latvijā” rezultāti, tad šī iespēja tiek izmantota salīdzinoši reti (1.nopratināšana - 10 (16,1%) krimināllietās; 2.nopratināšana - 2 (13,3%) krimināllietās; 3.nopratināšana – nav izmantots).⁹⁴ Tas vēl jo vairāk norāda, ka ir nepieciešama stingrāka kontrole pār darbībām, kurās iesaistītas nepilngadīgas personas.

Saskaņā ar **Igaunijas** Kriminālprocesa likumu, cietušajam kriminālprocesā ir tāds pats statuss kā lieciniekam. Līdz ar to, pants, kas regulē nepilngadīgā liecinieka pratināšanas īpatnības ir tāpat attiecināms uz nepilngadīgo cietušo. Igaunijas kriminālprocess paredz, ka pratinot nepilngadīgu personu, ar atbildīgas amatpersonas lēmumu var pieaicināt sociālu darbinieku, bērnu psihologu vai pedagogu. Atšķirībā no Latvijas kriminālprocesa, kurā speciāli apmācītas personas pieaicināšana nav obligāta, Igaunijas kriminālprocesā, pastāvot atsevišķiem gadījumiem, speciāli apmācītas personas pieaicināšana ir obligāts nosacījums. Tādi gadījumi ir:

⁹³ Centrs Dardedze. Ziņojums par pētījuma “Seksuālā vardarbībā cietušo bērnu nopratināšanas prakse Latvijā” rezultāti. Rīgā, 2013, 17. lpp. Pieejams: <http://www.bernskacietusais.lv/> [aplūkots 2014.gada 10.martā]

⁹⁴ Turpat, 20. lpp.

1. Cietušais nav sasniedzis 10 gadu vecumu un atkārtota pratināšana var to slikti morāli ietekmēt;
2. Cietušais nav sasniedzis 14 gadu vecumu un tas ir cietis no vardarbības vai seksuāla rakstura noziedzīga nodarījuma;
3. Nepilngadīgajam cietušajam ir runas traucējumi, maņu vai garīgie traucējumi.⁹⁵

Šveices kriminālprocess arī paredz nepilngadīgo cietušo pratināšanas īpatnības. Piemēra, ir noteikts, ka pirmajai nepilngadīgā cietušā pratināšanai ir jānotiek pēc iespējas ātrāk. Pie tam ir tādi noteikumi, kā nepilngadīgo cietušo var pratināt ne vairāk kā divas reizes viena kriminālprocesa laikā. Otra pratināšana notiek tikai pastāvot apstākļiem, kas paredzēti likumā. Svarīgs noteikums ir, ka bērns otrajā pratināšanas reizē pēc iespējas jāpratina tai pašai personai, kas to darīja pirmajā reizē.⁹⁶

Krievijas kriminālprocesā nepilngadīgā cietušā pratināšana atšķiras no pilngadīga cietušā pratināšanas. Pratinot nepilngadīgu cietušo, kurš nav sasniedzis 14 gadu vecumu, obligāti klāt jābūt pedagogam. Pedagogam klāt jābūt arī personai līdz 18 gadu vecumam, ja tā lemj atbildīga amatpersona. Tāpat Krievijā 2015.gada 1.janvārī stāsies spēkā grozījumi Kriminālprocesa likumā, kuri paredz, ka nepilngadīgo cietušo, kurš nav sasniedzis 16 gadu vecumu var pratināt tikai pedagoga vai psihologa klātbūtnē.⁹⁷ Latvijā, pratinot nepilngadīgu cietušo, kurš nav sasniedzis 14 gadu vecumu, obligāti klāt jābūt pedagogam savukārt pārējo nepilngadīgo cietušo pratināšanā, atbildīgā persona var lemt, vai ir nepieciešams pieaicināt pedagogu vai citu speciāli apmācītu personu, tā pieaicināšana nav obligāta.

Krievijas kriminālprocesā personu, kas nav sasniegusi 16 gadu vecumu nebrīdina par atbildību par attiekšanos sniegt liecības vai par apzināti nepatiesu liecību sniegšanu. Latvijā šis noteikums attiecas uz personām, kas nav sasniegušas 14 gadu vecumu.⁹⁸

Kriminālprocesa likuma Latvijā nosaka ierobežojumus attiecībā uz nepilngadīgā cietušā pratināšanu, savukārt Krievijas kriminālprocesā nav ierobežojumu, cik ilgi var notikt

⁹⁵ Criminal Procedure Code of the Republic of Estonia. Pieejams: http://legislationline.org/download/action/download/id/4709/file/Estonia_CPC_am2013_en.pdf [aplūkots 2014.gada 23.aprīlī]

⁹⁶ Criminal Procedure Code of the Swiss Confederation. Pieejams: http://legislationline.org/download/action/download/id/4853/file/Swiss_CPC_2007_am2013_en.pdf [aplūkots 2014.gada 23.aprīlī]

⁹⁷ Расширены права несовершеннолетних, потерпевших от преступлений. Pieejams: <http://kbrria.ru/obshchestvo/rasshireny-prava-nesovershennoletnih-poterpevshih-ot-prestupleniy-1562> [aplūkots 2014.gada 14.maijā]

⁹⁸ Уголовно – процессуальный кодекс РФ. Pieejams: http://www.consultant.ru/popular/upkrf/11_7.html#p860 [aplūkots 2014.gada 23.aprīlī]

nepilngadīgā cietušā pratināšana, bet praksē tiesām ir noteikts ievērot tiesību normu, kas regulē laika ierobežojumu attiecībā uz nepilngadīgā apsūdzētā pratināšanu.⁹⁹

Dažādu valstu nepilngadīgo pratināšanas pētījuma rezultātā ir redzams, ka katrā valstī ir savas nepilngadīgo pratināšanas īpatnības. Autoresprāt, Latvijai būtu jāseko citu valstu piemēram un jāvērs lielāka uzmanība nepilngadīgo pratināšanai. Piemēram, sekojot Šveices piemēra, būtu jāievieš nepilngadīgo cietušo atkārtotas pratināšanas ierobežojumi, jo, kā autore ir minējusi augstāk šajā nodaļā, pratināšana slikti ietekmē nepilngadīgā psihi. Tāpat Latvijai vajadzētu sekot citu valstu piemēram un noteikt obligātu speciāli apmācīta cilvēka piedalīšanos pratināšanas laikā, nosakot nepilngadīgā vecuma robežas vai arī ne.

4.2. Nepilngadīgais cietušais un viņa pārstāvis citās kriminālprocesuālajās izmeklēšanas darbībās.

Bez pratināšanas ir citas KPL paredzētās darbības, kurās, ja nepieciešams, var piedalīties nepilngadīgais cietušais. Tādas darbības ir aptauja, konfrontēšana, aplūkošana, liecību pārbaude uz vietas, uzrādīšana atpazīšanai, ekspertīze. Diemžēl KPL neparedz īpatnības šajās darbībās, ja tajās piedalās nepilngadīga persona.

Aptauja ir pratināšanai līdzīga izmeklēšanas darbība, ko saskaņā ar KPL veic tad, ja konkrētajā kriminālprocesā nav nepieciešama detalizēti fiksēta liecība. Aptauja notiek izmeklēšanas darbības veicējam personiski tiekoties ar liecinieku. Saskaņā ar KPL 155.panta 2.daļu izmeklēšanas darbības veicējs izskaidro lieciniekam viņa tiesības un pienākumus, kā arī noskaidro šim lieciniekam zināmo izmeklēšanai nozīmīgo informāciju vai arī šādas informācijas neesamību.

Tā kā KPL neparedz īpašu aptaujas regulējumu attiecībā uz nepilngadīgo cietušo, tad, pēc autores domām, aptauja ir pielīdzināma pratināšanai un uz to varētu attiekties tie paši noteikumi.

Konfrontēšana tāpat kā aptauja arī ir pielīdzināma nopratināšanas darbībai uz to tiek norādīts KPL 158.panta 1.daļā, kas nosaka, ka konfrontēšana notiek ievērojot pratināšanas noteikumus. No tā izriet, ka noteikumi attiecībā uz nepilngadīgo cietušo ir tādi paši kā pratināšanas darbībās.

⁹⁹ Об особенностях допроса несовершеннолетних. Pieejams: http://prokrt.ru/main/prokuror_razyasnyaet/actual/ob_osobennostyah_doprosa_nesovershennoletnih/ [aplūkots 2014.gada 14.maijā]

Saskaņā ar KPL 157.pantu konfrontēšana ir divu vai vairāku agrāk nopratinātu personu vienlaicīga pratināšana, ko izdara, ja ir būtiskas pretrunas šo personu iepriekšējās liecībās. Saskaņā ar Meikališas Ā. Teikto konfrontēšanu veic ar nolūku novērst pretrunas. Tā tiek veikta nolūkā iegūt jaunus pierādījumus un pārbaudīt jau esošos.¹⁰⁰

Konfrontēšana ir sarežģīta izmeklēšanas darbība, to raksturo noteiktas psiholoģiskas īpatnības. Piemēram, konfrontēšanai piemīt un tai ir raksturīga sarežģīta psiholoģiskā gaisotne, ko izraisa konflikta situācija un otras personas, kas sniedz citas liecības, piedalīšanās efekts. Konfrontēšanai aicina personas, kuras liecinājušas dažādi, kuru liecības ir pretrunas un šajā faktā slēpjas konfrontēšanas būtība.¹⁰¹ No iepriekš minētā izriet, ka nepilngadīgajam cietušajam konfrontēšanas darbība varētu būt sevišķi nepatīkama. Autoresprāt, neskatoties uz to, ka KPL paredz, ka konfrontēšana notiek pēc pratināšanas noteikumiem, būtu jāparedz īpašs regulējums, piemēram, nosakot kā obligātu nosacījumu kopā ar nepilngadīgo cietušo piedalīties speciāli apmācītai personai, psihologam vai pedagogam, jo pratināšanas darbībās šis nosacījums nav obligāts.

Aplūkošana ir patstāvīga pirmstiesas izmeklēšanas darbība, kuras uzdevums ir konstatēt uz aizdomās turētā, apsūdzētā, liecinieka vai cietušā miesas noziedzīga nodarījuma pēdas vai atsevišķas pazīmes, bet nav vajadzīga tiesmedicīniskā ekspertīze.¹⁰²

Saskaņā ar KPL 168.pantu, ja ir pietiekams pamats domāt, ka uz personas ķermeņa ir noziedzīga nodarījuma pēdas, sevišķas pazīmes, kurām ir nozīme lietā, vai pati persona atrodas kādā īpašā fizioloģiskā stāvoklī, kā arī lai noskaidrotu tās fizisko attīstību, var izdarīt šīs personas aplūkošanu. Tādā veidā, ar aplūkošanas kā izmeklēšanas darbības palīdzību, tiek atklāts noziedzīgs nodarījums un tiek aisargātas nepilngadīgā cietušā, kurš tiek aplūkots, tiesības.

Aplūkošanu veic, lai noskaidrotu vai personai ir miesas bojājumi – noziedzīga nodarījuma pēdas. Aplūkošanas uzdevums ir fiksēt un bērna ķermeņa pēdas (traipus, kas līdzīgi asinīm, spermai utt.), bet aplūkošanas procesā neietilpst šo pēdu izpēte un izcelsmes pētīšana.

Saskaņā ar KPL 170.pantu, ja persona nepiekrīt aplūkošanai, to izdara piespiedu kārtā, savukārt šī paša panta 2.daļa nosaka, ka cietušo personu piespiedu kārtā var aplūkot tikai ar izmeklēšanas tiesnešā lēmumu.

¹⁰⁰ Meikališa Ā. Pirmstiesas izmeklēšana. Rīga, 2001, 125.lpp.

¹⁰¹ Turpat, 125.lpp.

¹⁰² Meikališa Ā. Pirmstiesas izmeklēšana. Rīga, 2001, 76.lpp.

Ņemot vērā nepilngadīgā cietušā īpatnējo stāvokli, aplūkošana var tam sagādāt daudz nepatīkamu emociju un var tam pat garīgi kaitēt. Tāpēc ir svarīgi, lai nepilngadīgā cietušā aplūkošanu veic speciāli apmācīta persona, kas apmācīta darbam ar bērniem. Diemžēl Kriminālprocesa likums neparedz īpašu aplūkošanas kārtību, ja aplūkojamais ir nepilngadīgais cietušais. Tāpēc autoresprāt būtu nepieciešams papildināt Kriminālprocesa likumu ar normām, kas paredzētu kārtību kādā jāveic nepilngadīgā cietušā aplūkošanu. Piemēram, ka aplūkošanu ir jāveic bērnu ārstam vai, ja ārsts nav nepieciešams, tad jābūt pieaicinātam bērnu psihologam. Tāpat būtu jāparedz speciālas telpas nepilngadīgā cietušā aplūkošanai, lai bērns tajās justos ērti un ne tiktu traumēta tā psihe vēl vairāk.

Bez iepriekš minētajām izmeklēšanas darbībām, nepilngadīgais cietušais var tik iesaistīts izmeklēšanas darbībā – liecību pārbaude uz vietas. Liecību pārbaude uz vietas ir patstāvīga izmeklēšanas darbība, kas reglamenta KPL. Saskaņā ar KPL 173.p. liecību pārbaude uz vietas ir izmeklēšanas darbība, kuras saturs ir atkārtota personas pratināšana par agrākajās liecībās sniegtu faktu un šā fakta pārbaude uz vietas, kā arī iegūto rezultātu salīdzināšana nolūkā iegūt jaunas vai pārbaudīt agrāk iegūtās ziņas par lietas apstākļiem.¹⁰³

Liecību pārbaude uz vietas tiek veikta pēc tam, kad persona jau ir nopratināta. Liecību pārbaude uz vietas dod iespēju salīdzināt nopratinātā liecības ar apstākļiem uz vietas un novērtēt to ticamību, proti, dod iespēju noskaidrot, vai iepriekš sniegtajās liecībās norādīties apstākļi atbilst objektīvai patiesībai, kā arī papildināt liecības sakarā ar vietas apstākļiem.¹⁰⁴

Saskaņā ar Mašošina J. teikto, liecību pārbaudes uz vietas kā izmeklēšanas darbības būtība ir nevis jebkuru kriminālprocesa dalībnieku liecību vispārējā pārbaude, bet to satura pārbaudīšana salīdzinājumā ar reālo situāciju nozieguma vietā, par kuru ir runa lietā.¹⁰⁵

Pēc Smirnova V.un Kaļinovska B.domām liecību pārbaudes uz vietas mērķi ir pārliecināties par vietu un apstākļiem, kurus persona nopratināšanā ir norādījusi, notikt jaunus svarīgus lietas apstākļus, kā arī iepriekš iegūtu liecību pārbaude.¹⁰⁶

Pamatojoties uz KPL 173.pantā teikto, liecību pārbaude uz vietas notiek pēc tādiem pašiem noteikumiem kā pratināšana. Tāpat liecību pārbaude uz vietas notiek pēc tam, kad persona ir jau nopratināta. No tā izriet, ka nepilngadīgais cietušais, kuram jāpiedalās liecību pārbaudē uz vietas, tiek atkārtoti pratināts, pie tam, šī izmeklēšanas darbība notiek vietā, kur noticis noziedzīgs nodarījums. Tas, savukārt, nepilngadīgai personai ir sevišķi kaitīgi, jo, pirmkārt, tam ir vēlreiz jāatceras notikušais un, otrkārt, jābūt tajā vietā, kur piedzīvots

¹⁰³ Kriminālprocesa likums. LR likums. Pieejams: <http://www.likumi.lv> [aplūkots 2014.gada 15.aprīlī]

¹⁰⁴ Meikališa Ā. Pirmstiesas izmeklēšana. Rīga, 2001, 175.- 176.lpp.

¹⁰⁵ Mašošins J. Liecību pārbaude uz vietas. Rīga, 1995, 5.lpp.

¹⁰⁶ Смирнов В.А., Калиновский Б.К. Уголовный процесс. Питер, 2004, с. 97.

noziedzīga nodarījums. Tāpēc pēc autore domām, KPL būtu jāparedz īpaši noteikumi, kad ir pieļaujams iesaistīt nepilngadīgo cietušo izmeklēšanas darbībā – liecību pārbaude uz vietas. Piemēram, būtu jāparedz apstākļi un noziedzīgu nodarījumu veidi, kuros cietušo nepilngadīgo nevar iesaistīt liecību pārbaudē uz vietas, vai arī jāparedz īpašu, sevišķi saudzīgu šīs darbības procedūru.

Bez iepriekš pieminētajām izmeklēšanas darbībām, nepilngadīgo cietušo var iesaistīt arī citās izmeklēšanas darbībās, piemēram, ekspertīzē vai uzrādīšanā atpazīšanai. Arī attiecībā uz šīm izmeklēšanas darbībām, tāpat kā uz tām, kuras pieminētas šajā apakšnodaļā, KPL neparedz īpašu regulējumu, ja šajās darbībās piedalās nepilngadīgais cietušais. Tāpēc, autoresprāt, šīs izmeklēšanas darbības nav nepieciešams izskatīt atsevišķi šajā darbā. Neskatoties uz to, ka visas izmeklēšanas darbības ir savstarpēji atšķirīgas un katrai no tām piemīt konkrēti specifiski aspekti, KPL tikai nopratināšanas darbībām ir paredzēts īpašs regulējums attiecībā uz nepilngadīgajiem cietušajiem. Autoresprāt KPL parāk maz uzmanības tiek pievērsts nepilngadīgajam cietušajam izmeklēšanas darbībās. KPL būtu jāpapildina vai nu ar vispārējām tiesību normām, kuras regulētu nepilngadīgā cietušā piedalīšanos visās izmeklēšanas darbībās vai arī būtu jāparedz katrai izmeklēšanas darbībai īpatnības attiecībā uz nepilngadīgo cietušo.

KOPSAVILKUMS

Pētījuma rezultātā autore izvirza aizstāvēšanai šādas tēzes:

1. Latvijā ir vērojama pozitīva tendence attiecībā uz nepilngadīgo cietušo kriminālprocesā normatīvā regulējuma attīstību. Tiek veikti dažādi nepilngadīgo aizsardzības pasākumi, tiek izdoti jauni normatīvie akti, kā arī Latvija aizvien vairāk iesaistās dažādos starptautiskos projektos.
2. Kriminālprocesa likumā nav definēts jēdziens „nepilngadīgais cietušais”, neskatoties uz to, ka citās KPL tiesību normās likumdevējs atsaucas uz nepilngadīgo cietušo. Tāpēc KPL 95.pants būtu papildināms ar 4.daļu šādā redakcijā: „Nepilngadīgais cietušais kriminālprocesā var būt fiziska persona, kura nav sasniegusi 18 gadu vecumu vai, kura saskaņā ar likumu tika izsludināta par pilngadīgu vai stājusies laulībā pirms 18 gadu sasniegšanas un kurai ar noziedzīgu nodarījumu radīts kaitējums, proti, morāls aizskārums, fiziskas ciešanas vai mantisks zaudējums”.
3. KPL 95.panta 3.daļā ir noteiktas personas, kuras var būt par cietušo, ja no noziedzīga nodarījuma cietusī persona mirst, bet nav paredzēta secība pēc prioritātes, kurai no šīm personām ir priekšrocība; tas var radīt problēmas situācijā, ja par cietušo vēlas kļūt vairākas personas. Tādēļ būtu jāveic grozījumi KPL 95.panta 3.daļā, nosakot personas un to secību pēc prioritātes, kuras var būt par cietušo kriminālprocesā.
4. Kriminālprocess nevar tikt uzsākts, ja par noziedzīgu nodarījumu netiek ziņots atbildīgajām iestādēm. Lai tiktu aizsargātas nepilngadīgo, kas cietuši no noziedzīgajiem nodarījumiem, tiesības, ir vairāk jāinformē tieši paši nepilngadīgie, jo tā var izvairīties no gadījumiem, kad pieaugušie savtīgos nolūkos izvairās no ziņošanas. Tāpēc skolās varētu veikt vairāk informatīvu pasākumu par to, kā jārikojas, ja nākas saskarties ar noziedzīgu nodarījumu.
5. Ja nepilngadīgais cietušais ir sasniegjis 15 gadu vecumu, tas savas tiesības īsteno kopā ar likumisko pārstāvi. Kriminālprocesa likumā būtu nepieciešams paredzēt risinājumu situācijai, ja nepilngadīgā cietušā un tā pārstāvja tiesības atšķirsies, papildinot KPL 107.pantu ar 3.daļu šādā redakcijā: „Ja starp piecpadsmit gadu vecumu sasniegušo

nepilngadīga cietušā pārstāvi un pārstāvamo rodas domstarpības par konkrētu jautājumu, tas izšķiramas par labu pārstāvamajam”.

6. Kriminālprocesa likumā ir noteikts, ka visas nepilngadīgā cietušā tiesības pilnībā pieder viņa pārstāvim, ar atsevišķiem likumā paredzētiem izņēmumiem. Savukārt likumā nekas nav minēts, kas realizē nepilngadīgā cietušā pienākumus. Autoresprāt Kriminālprocesa likumu būtu jāpapildina, paredzot, ka nepilngadīgais cietušais pilda procesuālos pienākumus pats, bet ar likumiskā pārstāvja palīdzību.
7. Latvijas praksē ir redzams, ka nepilngadīgā cietušā pratināšana var tikt atkārtota neierobežotu reižu skaitu viena kriminālprocesa laikā. Tāpēc Latvijai būtu jāseko Šveices piemēram un būtu Kriminālprocesa likumā jāparedz, ka nepilngadīgā cietušā pratināšana viena kriminālprocesa ietvaros var notikt līdz divām reizēm, kā arī paredzot, lai persona, kura veic pratināšanu, abās reizēs ir viena un tā pati, tādā veidā nenodarot nepilngadīgajam cietušajam lielāku kaitējumu.
8. Praksē bieži tiek pārkāpti noteikumi attiecībā uz nepilngadīgā cietušā pratināšanas procesu, piemēram, netiek pieaicināti speciāli apmācīti bērnu psihologi vai pedagogi. Pēc autores domām Latvijā būtu stingrāk jāuzrauga nepilngadīgā cietušā pratināšanas process, kā arī būtu jāparedz speciālas telpas, kurās veikt nepilngadīgo cietušo pratināšanu, kurās būtu atbilstoša un bērna psihei draudzīga vide.
9. Kriminālprocesa likumā ir noteiktas īpatnības nepilngadīgo cietušo pratināšanā, bet nekas nav minēts par nepilngadīgo cietušo citās izmeklēšanas darbībās. Tāpēc KPL 10. nodaļa būtu papildināma ar tiesību normām, kas regulē īpatnības attiecībā uz nepilngadīgo cietušo arī citās izmeklēšanas darbībās, atkarībā no katras izmeklēšanas darbības specifikas.

IZMANTOTĀS LITERATŪRAS UN JURIDISKO AKTU SARAKSTS

Literatūra

1. Ādamsone L. Tieslietu ministrs šodien parakstīs Lanzarotes konvenciju, 07.03.2013.,
Pieejams: <http://www.tm.gov.lv/lv/aktualitates/tm-informacija-presei/tieslietu-ministrs-sodien-parakstis-lanzarotes-konvenciju> [aplūkots 2014.gada 15.aprīlī]
2. Francijas tiesu sistēma. Pieejams: https://e-justice.europa.eu/content_ordinary_courts-18-fr-lv.do?member=1 [aplūkots 2014.gada 22.aprīlī]
3. Grieķijas tiesu sistēma. Pieejams: https://e-justice.europa.eu/content_ordinary_courts-18-el-lv.do?member=1 [aplūkots 2014.gada 22.aprīlī]
4. Itālijas tiesu sistēma. Pieejams: https://e-justice.europa.eu/content_ordinary_courts-18-it-lv.do?member=1 [aplūkots 2014.gada 22.aprīlī]
5. Liede A. Latvijas PSR kriminālprocess. Rīga: ZVAIGZNE, 1980.
6. Luksa M. Atbalsta sistēma noziegumos cietušajiem – vajadzīga un obligāta. Pieejams:
<http://www.lvportals.lv/print.php?id=253944> [aplūkots 2014.gada 20.aprīlī]
7. Luksa M. Bērns krīzes situācijā un informācijas sistēma turpmākam viņa atbalstam. Pieejams:
<http://www.lvportals.lv> [aplūkots 2014.gada 17.aprīlī]
8. Mašošins J. Liecību pārbaude uz vietas. Rīga, 1995.
9. Meikališa. Ā. Kriminālprocesa tiesības. Vispārīgā daļa. Rīga: RaKa, 2000.
10. Meikališa Ā., Strada K. Kriminālprocesuālo terminu skaidrojošā vārdnīca. Rīga: RaKa, 2000.
11. Meikališa Ā., Strada-Rozenberga K. Kriminālprocesa dalībnieki. Rakstu kopas „Pārmaiņu laiks kriminālprocesā” 3.raksts. Grām.: Kriminālprocesa raksti 2005-2010. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2010.
12. Meikališa Ā. Pirmstiesas izmeklēšana. Rīga, 2001.
13. Strada-Rozenberga K. Cietušais un tā tiesības kriminālprocesā. Grām.: Kriminālprocess. Raksti. 2005-2010. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2010.
14. Strada-Rozenberga K. Nepilngadīgā, kuram ar noziedzīgu nodarījumu nodarīts kaitējums, statuss kriminālprocesā. Grām.: Kriminālprocess. Raksti. 2005-2010. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2010.
15. Об особенностях допроса несовершеннолетних. Pieejams:
http://prokrt.ru/main/prokuror_razyasnyaet/actual/ob_osobennostyah_doprosa_nesovershennoletnih/ [aplūkots 2014.gada 14.maijā]

16. Ответы Судебной коллегии по уголовным делам Верховного суда УР на вопросы судов, касающиеся применения УПК РФ и УК РФ. Pieejams:
http://vs.udm.sudrf.ru/modules.php?name=docum_sud&id=60 [aplūkots 2014.gada 14.maijā]
17. Расширены права несовершеннолетних, потерпевших от преступлений. Pieejams:
<http://kbrria.ru/obshchestvo/rasshireny-prava-nesovershennoletnih-poterpevshih-ot-prestupleniy-1562> [aplūkots 2014.gada 14.maijā]
18. Смирнов В.А., Калиновский Б.К. Уголовный процесс. Питер, 2004.

Normatīvie akti

1. Konvencija par bērnu tiesībām. Starptautisks dokuments. Pieejams: <http://www.likumi.lv> [aplūkots 2014.gada 17.aprīlī]
2. Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse;
<http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=201&CM=1&DF=&CL=EG>
[aplūkots 2014.gada 20.aprīlī]
3. Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva Nr.2012/29/ES. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2012:315:0057:0073:LV:PDF> [aplūkots 2014.gada 20.aprīlī]
4. Kriminālprocesa likums. LR likums. Saeimas kodifikācijas nodaļa, 1926.
5. Latvijas Kriminālprocesa kodekss. 1961.gada 6.janvāris. Pieejams: <http://www.likumi.lv> [aplūkots 2014.gada 20.martā]
6. Bērnu tiesību aizsardzības likums: LR likums. Pieejams: <http://www.likumi.lv> [aplūkots 2014.gada 25.martā]
7. Krimināllikums: LR likums. Pieejams: <http://www.likumi.lv> [aplūkots 2014.gada 21.martā]
8. Kriminālprocesa likuma: LR likums. Pieejams: <http://www.likumi.lv> [aplūkots 2014.gada 21.martā]
9. Ministru Kabineta 2014.gada 25.marta noteikumi Nr. 157 „Nepilngadīgo personu atbalsta informācijas sistēmas noteikumi” Pieejams: <http://www.likumi.lv> [aplūkots 2014.gada 17.aprīlī]
10. Criminal Procedure Code of the Republic of Estonia. Pieejams:
http://legislationline.org/download/action/download/id/4709/file/Estonia_CPC_am2013_en.pdf [aplūkots 2014.gada 23.aprīlī]

11. Criminal Procedure Code of the Swiss Confederation. Pieejams:

http://legislationline.org/download/action/download/id/4853/file/Swiss_CPC_2007_am2013_en.pdf [aplūkots 2014.gada 23.aprīlī]

12. Уголовно – процессуальный кодекс РФ. Pieejams:

http://www.consultant.ru/popular/upkrf/11_7.html#p860 [aplūkots 2014.gada 23.aprīlī]

Juridiskās prakses materiāli

1. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta 2007.gada 20.aprīļa lēmums lietā Nr. SKK-269/2007. Pieejams: <http://www.at.gov.lv> [aplūkots 2014.gada 13.maijā]
2. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2011.gada 8.septembra lēmums lietā SKK – 392/2011. Pieejams: <http://www.at.gov.lv> [aplūkots 2014.gada 13.aprīlī]
3. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2012.gada 18.septembra lēmums lietā Nr. 406/12. Pieejams: <http://www.at.gov.lv> [aplūkots 2014.gada 26.aprīlī]
4. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2012.gada 7.decembra lēmums lietā SKK –628/2012. Pieejams: <http://www.at.gov.lv> [aplūkots 2013.gada 25. aprīlī]
5. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2013.gada 18.decembra lēmums lietā SKK-514/2013. Pieejams: <http://www.at.gov.lv> [aplūkots 2014.gada 27.aprīlī]
6. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2013.gada 31.janvāra lēmums lietā SKK – 47/2013. Pieejams: <http://www.at.gov.lv> [aplūkots 2014.gada 27.aprīlī]
7. Kurzemes apgabaltiesas 2013.gada 17.septembra spriedums lietā Nr. 11261043812. Pieejams: <http://www.tiesas.lv> [aplūkots 2014.gada 13.maijā]
8. Latvijas Republikas Rīgas pilsētas Kurzemes rajona tiesas 2013.gada 28.oktobra spriedums lietā Nr.11096051013. Pieejams: <http://www.tiesas.lv> [aplūkots 2014.gada 09.maijā]
9. Latvijas Republikas Jelgavas tiesas 2013.gada 19.novembra spriedums lietā Nr.11221020213. Pieejams: <http://www.tiesas.lv> [aplūkots 2014.gada 09.maijā]
10. Aizkraukles rajona tiesas 2013.gada 27.novembra spriedums lietā Nr. 11370029213. Pieejams: <http://www.tiesas.lv> [aplūkots 2014.gada 13.maijā]

11. Latvijas Republikas Daugavpils tiesas 2014.gada 8.janvāra spriedums lietā Nr.11181180912.
Pieejams: <http://www.tiesas.lv> [aplūkots 2014.gada 09.maijā]
12. Latvijas Republikas Gulbenes rajona tiesas 2014.gada 17.janvāra spriedums lietā Nr. 11170041113. Pieejams: <http://www.tiesas.lv> [aplūkots 2014.gada 09.maijā]
13. Latvijas Republikas Rīgas rajona tiesas 2014.gada 18.februāra spriedums lietā Nr.11520043613. Pieejams: <http://www.tiesas.lv> [aplūkots 2014.gada 09.maijā]

Prakses materiāli

1. Centrs Dardedze. Nacionālais ziņojums. Projekts “Bērna kā cietušā aizsardzība un sociālpsiholoģiskā palīdzība”. Rīgā, 2013. Pieejams: <http://www.bernskacietusais.lv/> [aplūkots 2014.gada 10.martā]
2. Centrs Dardedze. Ziņojums par pētījuma „Seksuālā vardarbībā cietušo bērnu nopratināšanas prakse Latvijā” rezultātiem. Rīgā, 2013. Pieejams: <http://www.bernskacietusais.lv/> [aplūkots 2014.gada 10.martā]
3. Latvijas Republikas Labklājības Ministrija. Pārskats par bērnu stāvokli Latvijā 2011.gadā. www.mk.gov.lv/doc/2005/LMZino_050213_berni.2680.doc [aplūkots 2014.gada 20.aprīlī]
4. Rīcības plāns nepilngadīgo aizsardzībai no noziedzīgiem nodarījumiem pret tikumību un dzimumneaizskaramību 2010. – 2013.gadam. Pieejams: <http://polsis.mk.gov.lv/view.do?id=3126> [aplūkots 2014.gada 20.aprīlī]

PIELIKUMS

1. tabula

Noziedzīgos nodarījumos cietušie nepilngadīgie

	2006	2008	2009	2010	2011	2012
Pavisam	2304	1629	1238	917	653	556
Bērnu skaits valstī kopā	412327	388262	374902	360216	350798	-
Cietušo nepilngadīgo īpatsvars	0,55	0,41	0,33	0,25	0,18	-
Tai skaitā:						
Zēni	1570	987	36	542	375	322
Meitenes	776	727	31	443	278	232
No kopskaita mazgadīgie bērni vecumā līdz 14 gadiem	154	185	184	135	312	256

2. tabula

Noziedzīgos nodarījumos cietušo nepilngadīgo skaits pēc atsevišķiem noziedzīgo nodarījumu veidiem

	2006	2008	2009	2010	2011	2012
Slepkavības	1	2	-	1	1	2
Tīši miesas bojājumi	42	94	82	51	64	0
Cietsirdība un vardarbība pret nepilngadīgajiem	154	146	154	124	117	6
Zādzības	254	201	170	169	111	79
Laupīšanas	468	243	141	102	85	29
Huligānisms	119	86	60	37	19	6

3.tabula

Personas un institūcijas, kas ziņo par seksuālu vardarbību pret bērnu

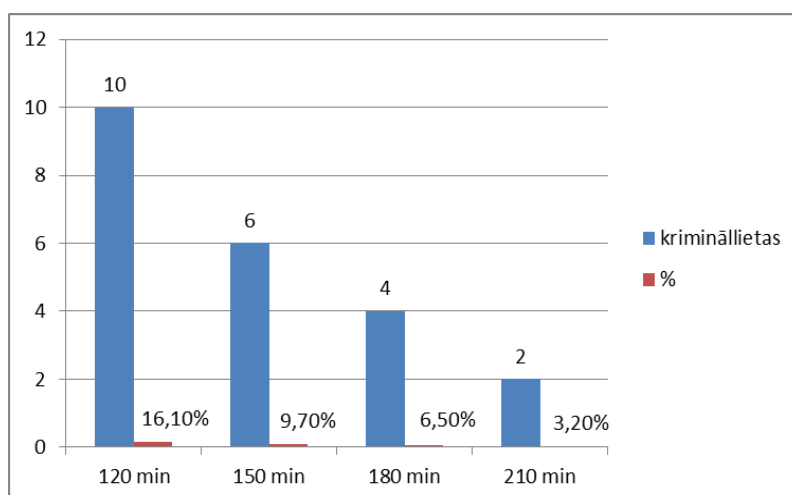
Persona/ institūcija	Krimināllietas (no 64 krimināllietām)	%	Persona/speciālists	Krimināllietas (no 64 krimināllietām)	%
Tuvinieks	21	32,8	Māte	17	26,6
			Tēvs	2	3,1
			Audzū ģimene	1	1,6
			Māsa	1	1,6
BT Institūcija	20	31,3	Bāriņtiesas pārstāvis	15	23,4
Izglītības iestāde	7	10,9	Pedagogs	7	10,9
Cietušais	5	7,8	Cietušais	5	7,8
NVO	2	3,1			
Ārstniecības iestāde	2	3,1			
Cits	7	10,9	Cits	7	10,9
			Sociālais darbinieks	6	9,4
			Psihologs	3	4,7

4.tabula

Cietušā likumiskais pārstāvis kriminālprocesā

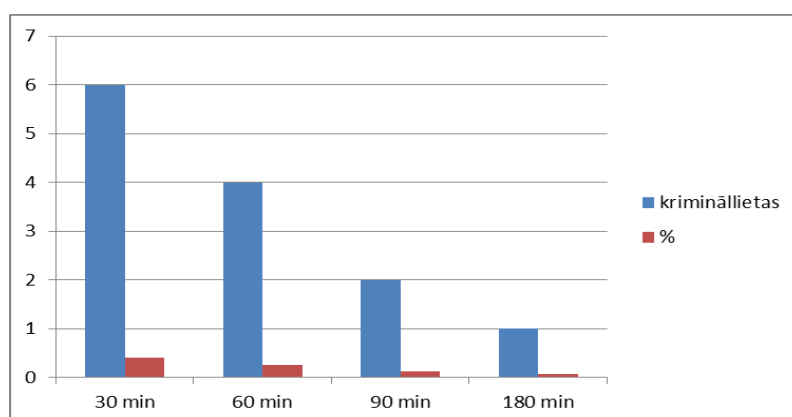
Likumiskais pārstāvis	Krimināllietas (no 64)	%
Viens no vecākiem	44	68,8
Bērnu tiesību aizsardzības institūcijas pārstāvis	14	21,9
Aizbildnis	2	3,1
Cits tuvinieks	2	3,1

Nepilngadīgā cietušā nopratināšanas ilgums 1.nopratināšanā

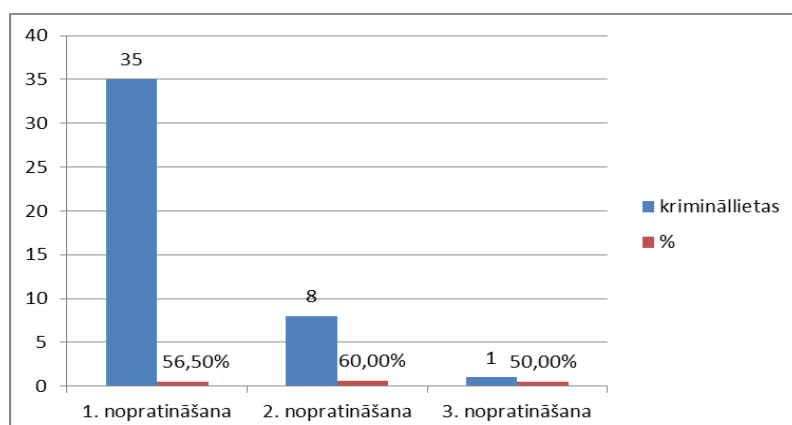
2.diagramma

Nepilngadīgā cietušā nopratināšanas ilgums 2.nopratināšanā

3.diagramma

Likumisko pārstāvju piedalīšanās nopratināšanas darbībās

Bakalaura darbs „Nepilngadīgais cietušais un viņa pārstāvis kriminālprocesā” izstrādāts Latvijas Universitātes Juridiskajā fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autore: _____ Karīna Dementjeva

Rekomendēju / nerekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītāja: Docente Elita Nīmande _____ __.__.2014.

Recenzents _____

Darbs iesniegts Krimināltiesisko zinātņu katedrā 19.05.2014.

Dekāna pilnvarotā persona: metodiķe _____

Darbs aizstāvēts bakalura gala pārbaudījuma komisijas sēdē
__.__.2014. prot. Nr. __ un novērtēts ar atzīmi __ (_____)

Komisijas sekretāre: _____